

Геополитика след растежа в Европа

Да си повече с по-малко!

ЕСЕ: РИЧАРД ВАУТЕРС | ИНТЕРВЮТА: СВЕН БИСКОП, ГАБРИЕЛА КАБАНА, АЛВЕАР ГАЯ
ХЕРИНГТЪН, ПИТЪР НЮЪЛ, ЮЛИАН ПОЛОВ, ДИМИТЪР СЪБЕВ, ФИЛИКА СЕКУЛОВА |
ПРЕПОРЪКИ

GREEN EUROPEAN FOUNDATION

WETENSCHAPPELIJK
BUREAU GROENLINKS

Благодарности

Докладът е изготвен като част от проекта „Геополитиката след растежа в Европа“ на *Европейската зелена фондация*. Проектът бе осъществен под ръководството на Wetenschappelijk Bureau GroenLinks (Холандия) и с подкрепата на „БлуЛинк“ (България), Center for Green Politics (Сърбия), Etopia (Белгия), Fondation de l'Écologie Politique (Франция), Green House Think Tank (Великобритания) и Transición Verde (Испания). Повече интервюта, видео и други материали, изготвени в рамките на проекта, може да откриете тук: www.geopoliticspostgrowth.eu.

Редактор: Ричард Ваутерс (Wetenschappelijk Bureau GroenLinks)

Автори и сътрудници: Павел Антонов („БлуЛинк“), Джонатан Есекс (Green House Think Tank), Соледад Гарсия Консуегра и Раул Гомез (Transición Verde), Шийн Хаскер и Лоран Стандерт (Европейска зелена фондация), Предраг Момчилович (Center for Green Politics), Свен Оре (Etopia), Кевин Пуисо (Fondation de l'Écologie Politique), Ричард Ваутерс (Wetenschappelijk Bureau GroenLinks)

Проектен координатор: Шийн Хаскър (“Европейска зелена фондация”)

Редакция и коректура на английския текст: Кати Никълсън

Изображения: Ан-Сесил Фро

Дизайн и оформление: Klär.graphics

ISBN: 978-619-92571-5-9

Януари 2024

Текстът и изображенията в това издание имат лиценз „Творчески общности: Признание; Споделяне на споделеното“ (CC BY-SA 4.0). Лицензионният договор може да прочетете тук: <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/legalcode>. Кратък вариант на лицензионния договор, но не и негов заместител, може да намерите тук: <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0>

Геополитика след растежа в Европа

Да си повече с по-малко!

Доклад, публикуван от Европейската зелена фондация с подкрепата на Wetenschappelijk Bureau GroenLinks (Холандия), „БлуЛинк“ (България), Център за зелена политика (Сърбия), Etopia (Белгия), Fondation de l'Écologie Politique (Франция), Green House Think Tank (Великобритания) и Transición Verde (Испания)

Изданието е отпечатано благодарение на финансовата подкрепа на Европейския парламент за Европейската зелена фондация. Европейският парламент не е отговорен за съдържанието на доклада.

Може да поръчате безплатно печатно издание със запитване до имейл адрес info@gef.eu.

Докладът може да бъде свален от тук:
www.geopoliticspostgrowth.eu
www.gef.eu/tools-and-publications

Адаптирано българско издание с подкрепата на фондация „БлуЛинк“

Превод: Майа Хуперт-Антонов

Печат и предпечат: Росица Илиева

“Европейската зелена фондация” (**Green European Foundation GEF**) е европейска политическа фондация, чиято мисия е да спомогне за създаването на европейско пространство, което да бъде средище на оживени дебати и по-засилено гражданско участие в европейската политика. GEF се стреми да организира обсъждания на европейските мерки и политиката както в рамките на зеленото политическо семейство, така и извън него. Фондацията е своеобразна лаборатория за нови идеи и предлага международно политическо обучение и платформа за сътрудничество и обмен на европейско ниво.

Wetenschappelijk Bureau GroenLinks (WBGL) е независим мозъчен тръст, свързан с холандската зелена партия GroenLinks. WBGL работи за задълбочаване и развиване на зелената и прогресивната мисъл. В неговата дейност се преплитат наука, общество и политика

„БлуЛинк“ е фондация в обществен интерес, регистрирана в България с цел да укрепва демокрацията, опазването на околната среда и прилагането на ценностите на обединена Европа, като поддържа мрежата за гражданско действие BlueLink.net и развива капацитета и единдействието на гражданското общество чрез дигитални комуникации, изследвания и анализи.

Green European Foundation

Rue du Fossé 3, L-1536 Luxembourg
Brussels office: Mundo Madou, Avenue des Arts 7-8, 1210 Brussels, Belgium
phone: +32 2 329 00 50
info@gef.eu · www.gef.eu

Wetenschappelijk Bureau GroenLinks

Sint Jacobsstraat 12, Utrecht, Netherlands
PO Box 8008, 3503 RA Utrecht, Netherlands
info@wetenschappelijkbureaugroenlinks.nl
www.wetenschappelijkbureaugroenlinks.nl

BlueLink

Бул. „Сливница“ 257, София 1202, България
office@bluelink.net
www.bluelink.net

Center for Green Politics

Belgrade, Serbia
office@czp.org.rs · www.czp.org.rs

Etopia

Espace Kegeljan, 52 Avenue de Marlagne,
5000 Namur, Belgium
info@etopia.be · www.etopia.be

Fondation de l'Écologie Politique

31-33 rue de la Colonie, 75013 Paris, France
contact@fondationecolo.org
www.fondationecolo.org

Green House Think Tank

Wood House, Hallbankgate, Brampton,
CA8 2NJ, United Kingdom
info@greenhousethinktank.org
www.greenhousethinktank.org

Transición Verde

Madrid, Spain
info@transicionverde.es
www.transicionverde.es

Съдържание

Предговор

ЕСЕ

Да пощадим планетата, да защитим демокрацията
От Ричард Ваутерс 7

ИНТЕРВЮТА

Геополитика отвъд растежа
Интервю на Ричард Ваутерс с Гая Херингтън 25

Може ли Европа да се защити без растеж?
Интервю на Ричард Ваутерс със Свен Бископ 30

Отдалечаване от екстрактивизма
Интервю на Джонатан Есекс с Питър Нюъл 38

Търговското споразумение между ЕС и Чили:
перспектива за дерастежа
Интервю на Джонатан Есекс с Габриела Кабаня Алвеар 46

Европа ще намали енергийната си зависимост единствено
чрез растеж
Интервю на Павел Антонов с Юлиян Попов 50

Идейният растеж ще направи Европа по-безопасна
Интервю на Павел Антонов с Димитър Събев 56

Трябва да укрепим културата на мира
Интервю на Павел Антонов с Филка Секулова 62

ПРЕПОРЪКИ

Геополитически пътища за Европа отвъд растежа

Шийн Хаскър е програмен мениджър на
"Зелената европейска фондация".

Лоран Стандерт е директор на
"Зелената европейска фондация".

Предговор

Шийн Хаскер и Лоран Стандерт

Настоящият доклад не е развлекателно четиво. Той повдига неудобни въпроси за връзката между икономически растеж и геополитическа мощ.

Едва ли ще успеем да обезвредим климатичната бомба или други екологични заплахи, докато европейската икономика продължава да расте. За да се върнем към баланса с живия свят, трябва да намалим свръхпроизводството и свръхпотреблението. Такъв е призивът на движението за дерастеж, което в момента набира сила в Европа. Аргументът му, че богатите страни трябва да престанат да се стремят към растеж на brutния вътрешен продукт (БВП), намиравсе по-голяма подкрепа и в лицето на науката.

Експертите по външна политика и сигурност обаче не са почитатели на теорията за дерастеж и това е разбираемо. От геополитическа гледна точка всички атрибути на силата – търговията, помощите, технологиите и отбраната – са свързани с БВП. Когато не пренебрегват напълно факта, че Земята и нейните ресурси си имат граници, геополитическите експерти рекламират „зеления растеж“ като начин за помирение между екологичната и геополитическата сигурност. Именно тази теория се стремят да опровергаят поддръжниците на дерастежа.

Докато експертите по геополитика виждат удобно решение в зеления растеж, пацифизмът и антимилиитаризмът на привържениците на дерастежа стига до наивност, и то в момент, в който агресивни авторитарни режими нахлуват в вдемократичните си съседи. Нападението на Русия срещу Украйна разпали война пред вратите на Европейския съюз и това ни принуждава да погледнем по-сериозно на отбраната и възпирането.

Ясно е, че експертите по дерастеж и геополитика – както теоретичите, така и практиците

– трябва да разговарят помежду си. Може ли ЕС да възприеме граници на растежа и все пак да остане фактор от световно значение? Ще можем ли да защитаваме себе си, съюзниците си и ценностите си? Ерата на дерастеж ще ни предложи ли нови начини да отстояваме тези ценности, като загърбим двойните стандарти и неоколониалните отношения, които неутолимият ни глад за ресурси продължава да поражда?

През 2023 година “Зелената европейска фондация” поде този дебат в рамките на международния проект “Геополитика след растежа в Европа”. Заедно със седем партньори организирахме семинари, уебинари и интервюта в цяла Европа. Този доклад представя част от прозренията, до които достигнахме и за които сме благодарни на всички участници в разговорите и интервюта.

Докладът започва с **есе** на проектния мениджър Ричард Ваутерс, който представя противоречията и синергията между дерастежа и геополитиката. Той дава и предложения как бихме могли да лавираме в това минно поле. Предупреждение: може да съдържа следи от реална политика (*Realpolitik*).

Есето е вдъхновено от **срещите и интервюта**, които проведохме в рамките на проекта.

В тази публикация са поместени избрани интервюта¹.

¹ Повече интервюта може да намерите на адрес: <https://geopoliticspostgrowth.eu>.

Докладът завършва със списък от **препоръки**, изготвени от всички проектни партньори с цел да дадат храна за бъдещи дебати.

“Зелената европейска фондация” с удоволствие ще участва и ще модерира тези обсъждания, тъй като неудобните въпроси не трябва да бъдат избягвани – често те са най-добрите въпроси.

Ece

Да пощадим планетата, да защитим демокрацията

От Ричард
Ваутерс

Ако ЕС се откаже от икономически растеж, би ли могъл все така да защитава своите ценности на международната сцена? Единствено ако работи задружно и инвестира във външните си политики и технологиите. Съюзниците и партньорите ще бъдат от решаващо значение за ЕС, който ще трябва да постига повече с по-малко средства.

Тридесет години след Рамковата конвенция на ООН по изменение на климата (1992 г.) световните емисии на парникови газове продължават да растат. Докато температурните рекорди следват един след друг, ставаме свидетели на опустошителните последици от горещите вълни, горските пожари и наводненията. Или както отбеляза генералният секретар на ООН Антониу Гутереш: “Ерата на глобалното кипене е настъпила”¹.

Човечеството нарушава земната система, благодарение на която е постигнало разцвет, като не само съсипе климата, но и унищожава биоразнообразието и горите, изчерпва сладководните запаси и замърсява екосистемите с биогеенни и други вещества. Вече сме пристъпили шест от деветте “планетарни граници”, които очертават “безопасното поле за действие” на човечеството, според Стокхолмския център за устойчивост. По този начин увеличаваме риска от мащабни, резки или необратими промени в околната среда, които ще приведат земната система в много по-неблагоприятно за човечите състояние.²

Разрушаването на планетата до голяма степен се дължи на нарастващото използ-

ване на енергия и материали. Ползите за околната среда от декарбонизацията и от повишаването на енергийната и материална ефективност се неутрализират от повишаване на производството и потреблението, което поражда икономически растеж. Някои части на света, сред които ЕС, са успели да намалят потреблението на енергия и емисиите парникови газове като същевременно са постигнали икономически ръст - отчасти защото енергоемките им производства са били преместени на други места - но това никъде де е станало достатъчно бързо³. Освен това екологичното им въздействие поражда и други притеснения. Европейската агенция за околна среда (ЕАОС) предупреждава, че “биоразнообразието в ЕС продължава да намалява със застрашителни темпове”. Тя също така отбелязва, че количеството материали, които се добиват във и извън ЕС, за да се задоволи европейското потребление, е отвъд безопасното поле за действие на човечеството, без признаци за предстоящо намаляване⁴.

Пред лицето на задълбочаващата се екологична криза, науката все по-често изразява съмнение дали постоянният икономически растеж е съвместим с живота на плане-

тата⁵. Според ЕАОС е “слабо вероятно да се постигне дълготрайно и абсолютно скъсване на връзката между икономическия ръст и натиска и въздействието върху околната среда в световен мащаб”⁶.

Изглежда, че “зеленият растеж”, който е в основата на много екологични стратегии, включително Зелената сделка на ЕС, е илюзия. Затова и движението за “дерастеж” набира все по-голяма сила. То призовава да преминем от трупане на материални блага към повишаване на благосъстоянието в едно по-равноправно общество, което предоставя висококачествени обществени услуги. Тази промяна трябва да се осъществи първо в богатите страни с развита индустрия, където икономическият растеж вече не подпомага благосъстоянието. Намаляването на свръхпроизводството и свръхпотреблението в страните от глобалния Север, както и сред богатите прослойки по целия свят, не само би ни върнало в здравословните за планетата ни граници, но и би освободило природни ресурси за глобалния Юг. В много страни с ниски доходи човешките нужди не могат да бъдат задоволени, без да се повиши използването на ресурси.

Най-широко използваното определение за дерастеж е дело на икономическия антрополог Джейсън Хикел: “дерастежът е планирано намаляване на използването на енергия и ресурси, чиято цел е да върне икономиката в равновесие с живия свят така, че да намали неравенството и да подобри благосъстоянието на хората”⁷. От това определение следва, че дерастежът е свързан по-скоро с намаляване на потреблението на енергия и материали, отколкото с намаляване на брутния вътрешен продукт (БВП). Все пак Хикел допълва, че “е важно да приемем, че този спад вероятно ще доведе до забавяне на растежа на БВП или дори до понижаване на самия БВП, а ние трябва да сме готови да се справим с последиците по безопасен и справедлив начин”⁸.

По-добре е да овладеем този край по демократичен път, отколкото той да ни бъде наложен от екологичен срив.

Логично е ЕС да поведе в прехода към обществото отвъд растежа. Най-напред, от гледна точка на справедливостта. Голяма част от вината за екологичната криза пада върху ЕС. Днес неговите 27 държави членки представляват по-малко от 6% от населението на света. Въпреки това в исторически план те са отговорни за приблизително 22% от световните наднормени емисии въглероден диоксид и използвани материали⁹. Да си го кажем направо - безмилостният добив на природни ресурси от целия свят ни е превърнал в един от най-богатите региони. Ако Европа загърби стремежа към икономически растеж и се съсредоточи върху опазването на планетата, вероятно ще допринесе за по-справедливото разпределение на богатата и ресурсите - както между Севера и Юга, така и между поколенията.

Второ, дерастежът би могъл да направи ЕС по-устойчив. Заради застаряването на населението растежът в Европа вече се забавя, а не е далече и времето, когато природата ще отвърне толкова мощно на икономиката, че ще сложи край на ръста на БВП. По-добре е да овладеем този край по демократичен път, отколкото той да ни бъде наложен от екологичен

⁹ Вижте публикуваното в този доклад интервю с Гая Херингтън

срив, водещ до масови социални сътресения⁹.

Колкото по-скоро променим курса от растеж на икономиката към растеж на благосъстоянието, толкова по-вероятно е да запазим вътрешен мир. Без него не можем да се справим с външните заплахи.

Исправени пред конфликт

За много страни ЕС би бил по-надежден партньор в борбата с екологичната криза, ако се откаже от растежа. Международната политика обаче представлява не само сътрудничество, а и съперничество. В момент, в който "глобалното кипене" изисква единни действия, ние виждаме нарастваща враждебност и насилие. Ако не

предприемем действия срещу екологичната криза, ще се сблъскаме с още по-голямо ожесточение, а без растеж как бихме се справили в един раздиран от конфликти свят?

Нападението на Русия срещу Украйна разпали война край границите на ЕС. Тя даде на европейците тежки уроци за зависимостта от ресурсите. Владимир Путин смяташе, че завоевателната му война ще се размине безнаказано заради зависимостта на ЕС от руския природен газ. Сметките му обаче излязоха криви: намаляването на газовите доставки не попречи на ЕС да подкрепи Украйна. Но съюзът плати цената - енергийна криза. Правителствата на ЕС похарчиха стотици милиарди евро, за да подпомогнат енергийните сметки на хората и бизнеса. Почти две години след пълномащабното нахлуване в Украйна ЕС все още не е успял напълно да загърби доставките на природен газ, петрол и уран от Русия, като по този начин продължава да пълни военната хазна на Путин.

В отговор на войната се получи и тласък за ускорен преход към възобновяемите енергийни източници. Така обаче ЕС става по-зависим от Китай, който има доминиращо положение в доставките на много важни суровини, както и в производството на слънчеви панели, батерии и магнити. ЕС иска да намали зависимостта си от вноса на суровини чрез местен добив, по-добро рециклиране и укрепване на собствената си зелено-технологична индустрия. Това обаче изисква време, а междувременно сме приклепени между двата агресивни авторитарни режима в Русия и Китай

Една "забавена" икономика, каквато препоръчва движението за дерастеж, би позволила на ЕС да намали по-бързо прекомерната си зависимост от вноса на енергия и материали. Това би го направило по-малко уязвим откъм икономическо изнудване и би увеличило стратегическата му автоном-

ност.. Например, настоящите политики за декарбонизация имат за цел да заменят всички бензинови и дизелови автомобили с (предимно) електрически коли. Тъй като за батериите ще трябва литий, прогнозите са, че до 2030 г. потреблението на този метал в ЕС ще се увеличи дванадесет пъти¹⁰. Ако заживеем във времена на дерастеж, в които намалим личните автомобили в полза на велосипедите, обществения транспорт и споделения превоз, рътът в потреблението на литий и други важни метали ще бъде значително ограничен. Ще бъде спестена и повече енергия¹¹. Така може да доживеем деня, в който икономиката ни няма да излиза от релси при търговска принуда от страна на Русия или Китай.

Има и други конфликти за ресурси, които ЕС би могъл да смекчи, ако се откаже от растежа. Разрастването на рудодобива и производството на земеделска продукция за износ често е насилствен и разрушителен процес, особено в глобалния Юг. Цели общности са прогонени от земята си, водните им източници са замърсявани, а горите им - изсичани. Вържени групировки се финансират чрез заграбване на суровини. Там, откъдето тръгват нашите вериги за доставка, конфликтите са толкова изострени, че дестабилизират цели правителства, преливайки и в съседните държави, свидетелства "Глобалният атлас за екологична справедливост".¹² Ако намалим материалния си отпечатък бихме отбелязали напредък по този фронт.

■ Вижте интервюто с Питър Нюъл, поместено в този доклад.

Накратко, без растеж ЕС ще придобие устойчивост пред междудържавните конфликти за ресурси и ще бъде в по-малка степен съучастник във вътрешнодържавните конфликти. Геополитическото съперничество обаче в никакъв случай не се ограничава само до ресурсите. Войната на Русия в Украйна, например, трудно може да се обясни с недостиг на ресурси. Широко споделяната от руското население заблуда

за възстановяване на бившата империя чрез реколонизация, както и страхът на управляващия елит от заразните ефекти на демокрацията в постсъветските страни са по-добри обяснения. Това показва, че геополитическите конфликти засягат самите ценности, на които се основават националните общества и глобалното управление. Изходът от тях ще повлияе на това какво поле на действие все още има човечеството на тази планета.

В защита на демокрацията

Един от основните разломи в геополитиката минава между демокрация и автократия. Днес съперничеството между демократичните и авторитарните правителства се разиграва мрачно пред очите ни в Украйна. Утре или след няколко години в Тайванския проток също може да се разгърне жестока конфронтация. Дрънкането на оръжия от страна на континентален Китай срещу Тайван ни кара да очакваме вържен опит за обединение, което ще задуши демокрацията на острова.

Критиците на икономическия растеж не може да не обръщат внимание на заплахата от агресивните автократии за демокрацията, правата на човека и международното върховенство на закона. Няма съмнение, че преходът отвъд растежа трябва да бъде демократичен. Демокрацията дава трибуна за оспорване на догмата за растежа. Автократиите биха потиснали дебата за "новата утопия" от страх да не загубят властта си¹³. Мнозина поддръжници на дерастежа дори се застъпват за задълбочаване на демокрацията чрез разширяването ѝ до икономическата сфера като начин за преодоляване на вродената склонност на акционерния капитализъм към растеж. От своя страна, демокрацията почива на конституционни гаранции, които бранят върховенство на закона, плурализъм и човешки права. Тези права включват и правото на протест

срещу управляващите за това, че не са се справили с екологичното бедствие.

Предотвратяване на най-лошия сценарий ще изисква не само зелени политики на национално ниво, но и безпрецедентно глобално сътрудничество. Това няма да се случи в света, в който правото е на страната на по-силния, за който мечтаят автократите. Такъв свят би бил изпълнен с още повече хаос и насилие. Дори да признаем, че демокрациите също прибягват до насилие, те поне рядко воюват помежду си. По-склонни са да разрешават конфликтите по мирен път, в съответствие с правилата, които почти всички страни са приели. Ред основан на правила е необходим не само за предотвратяване на нови войни, но и за справяне с екологичните заплахи. След като Русия прекрачи допустимите граници, Китай става все по-агресивен към съседите си, а САЩ демонстрират претенции за изключителност, ЕС трябва да поеме главната роля за поддържане на международното върховенство на закона.

Помиряване на противоположностите

Оттук произлиза въпросът: дали без растеж ЕС би могъл да участва във формирането на световната политика, вместо просто да я следва? Би ли могъл съюзът да защити себе си, своите съюзници, демокрацията, правата на човека и международното върховенство на закона при атаки от държави като Русия и Китай? Силата на държавите и съюзите обикновено се измерва с тяхното богатство и военни възможности. Украйна показва, че в уравнението значение има също моралната сила. Но войната в Украйна до голяма степен препотвърждава и стандартния измерител. Без многомилиардната западна подкрепа както под формата на пари, така и на оръжия, Украйна нямаше да може да се противопостави на руския агресор, който иска да унищожи не само украинската нация, но и европейския ред за сигурност.

В този ред на мисли, без растеж ЕС ще бъде по-уязвим. Приносът му към глобалния БВП ще спада още по-бързо, отколкото в момента. По-малкият дял в световната търговия означава и по-слабо влияние върху трети страни и мултинационалните корпорации. Въоръжените сили ще се окажат в засилена конкуренция за пари и природни ресурси с останалите публични сектори. Възможно е да има по-малко средства за технологично развитие както за граждански, така и за военни цели, поради което ЕС ще изостане още повече в световната технологична надпревара. Очевидно, в трудни времена дерастежът и геополитиката не са добра комбинация, тъй като почиват на противоположни принципи. Ще успеем ли все пак да помирим противоположностите?

Засилване на външната дейност

Първият начин за намаляване на напрежението между дерастежа и геополитиката е да се ограничи разцеплението и липсата на съгласуваност във външната политика. Твърде често европейската дипломация представлява какофония от национални актове на самоизтъкване, които пречат на единния подход. Поради липса на обща стратегия ЕС се оказва просто страничен наблюдател на израелско-палестинския конфликт, въпреки че е най-големият търговски партньор на Израел и най-големият донор на Палестина. Сами по себе си парите са просто хартийки.

Разногласията между страните от ЕС частично обясняват защо демократичният свят все още не е очертал ясни червени линии пред Китай. Единен сигнал от САЩ, ЕС, Япония и други страни, че в случай на нападение срещу Тайван ще отговорят със сурови икономически санкции, дори и в свой собствен ущърб, би накарал Пекин да се замисли. Поддържането на мира в Тайванския проток е от значение за целия свят, тъй като военни действия от страна на

Китай биха довели до провал на световните преговори за климата¹⁴. Общият подход на ЕС би бил от полза в трудния баланс между съперничеството (по отношение на демократичните ценности) и сътрудничеството (в областта на екологията и здравеопазването) с Китай. Необходимо ли е войната наистина да стигне до прага на ЕС, за да се стегнат редиците, както общо взето стана след пълномащабното нахлуване на Русия в Украйна?

Европейската отбрана страда от фрагментация, дублиране и липса на оперативна съвместимост между националните въоръжени сили. Докато американската армия използва 30 основни оръжейни системи, военните сили в ЕС разполагат с около 180¹⁵. Тази несъгласуваност води до разхищение на обществени средства, както и на материални и човешки ресурси. Тя понижава колективната ни сила, което е още по-тревожно сега, когато руският империализъм ни принуждава отново да се замислим за политиката на възпиране.

ЕС вече не може да си позволи тези “неевропейски” разходи. След евентуален край на растежа това ще важи с още по-голяма сила. Тогава съюзът ще трябва да поеме към още по-задълбочена интеграция. Това означава ЕС да говори в един глас: без повече национално вето във външната политика и сигурността, с европейски външен министър, подкрепен от единна дипломатическа служба, и с повишаване на френското място в Съвета за сигурност в общоевропейско. Означава също по-сериозно интегриране в сферата на отбраната. От 200-те милиарда евро, които 27-те държави от ЕС харчат годишно за отбрана, могат да бъдат спестени между 20 и 120 милиарда, в зависимост от степента на интеграция¹⁶. Спестените средства може да се вложат в допълнителна бойна мощ. Колкото по-добре са координирани военните сили на държавите членки, толкова повече ще постигнем с наличните средства. Холандия и Белгия

вече демонстрират нагледно как се прави това, като обединяват военноморските си сили във всяко едно отношение¹⁷.

■ Вижте интервюто със Свен Бископ.

В глобалното съперничество между демокрацията и автократията САЩ могат да излязат от нашия лагер при победа на Доналд Тръмп или някой негов последовател на следващите президентски избори. Така или иначе, САЩ ще фокусират отбраната си повече върху заплахите от Китай, отколкото от Русия¹⁷. Ето защо, дори и след края на растежа ЕС ще трябва да намали зависимостта си от САЩ в областта на сигурността, като подобри стратегическата си автономност в отбраната. Запълването на празнотите в европейската отбранителна способност ще изисква разработването и/или закупуването на нови оръжейни системи¹⁸, за предпочитане с участието на европейски консорциуми. От първостепенно значение е членовете на ЕС, особено Франция и Германия, да сторят това заедно. Съвместното или споделеното въоръжение спестява разходи и помага на оперативната съвместимост. Това може да бъде решителна стъпка към интеграцията на въоръжените сили¹⁹.

■ Вижте интервюто със Свен Бископ.

Ако се откаже от растежа и се ангажира със свиване в потреблението на енергия и материали, ЕС ще трябва да се справи и с предизвикателството да намали екологичния отпечатък на въоръжените си сили, без да отслабва тяхната боеспособност. Това би било не само скъпоструващо, но и дългосрочно задание. Отбранителният сектор ще продължи да оставя отпечатък върху планетата през следващите десетилетия, но трябва да имаме предвид, че екологичните щети от война може много да надвишат тези от възпирането¹⁹. Налагането на изисквания за устойчивост на отбранителната индустрия би било по-лесно, ако държавите членки преминават към съвместно

възлагане на обществени поръчки²⁰. По този начин ще се произвеждат по-малко видове оръжия в по-големи количества. За оръжейната индустрия ще бъде по-лесно да възстанови разходите си за разработване и производство, отслабвайки настояването ѝ, че оръжейният износ е чисто търговска необходимост,²¹ ще бъдат разколебани. Това би могло да улесни приемането на по-строги европейски закони за износ на оръжие, предвиждащи засилен контрол от страна на Европейската комисия, така че вече да не се продават оръжия на държави, на които не може да се има доверие. Доказателство за необходимостта от по-строги правила е фактът, че цели десет държави от ЕС са продължавали да доставят военно оборудване на Русия след първото ѝ нахлуване в Украйна през 2014 година²².

В случай на преминаване към дерастеж за ЕС ще стане още по-важно да не бъде заплашван от оръжието, които сам е създал. За да ограничи нарастването на разходите за отбрана, ще трябва да положи и повече усилия за постигане на споразумения за оръжеен контрол, дори с Русия. Прозрачността по отношение на военния капацитет и инвестиционните планове е благоприятна както за тези споразумения, така и - в по-общ план - за крехкия баланс между ефективното възпиране и надпреварата във въоръжаването.

Въпреки това, дори и без растеж, ЕС ще трябва да увеличи инвестициите във външната си политика. Взаимната отбрана, стратегическата автономност, а в този ред на мисли - и дългосрочната подкрепа за отбраната на Украйна, са жизненоважни за нашата сигурност. Същото важи за помощта за развитие и финансирането на борбата с изменението на климата за страните от глобалния Юг. На ЕС без икономически ръст би било трудно да си позволи такъв всеобхватен подход към сигурността, но поддръжниците на дерастежа с право подчертават, че трябва да жертваме пре-

Налагането на изисквания за устойчивост на отбранителната индустрия би било по-лесно, ако държавите членки преминават към съвместно възлагане на обществени поръчки

комерното лично потребление за общото благо. В епохата след края на растежа би било добре ЕС да включи дипломатията, отбраната и чуждестранната помощ в списъка с висококачествени обществени услуги, към които се стреми.

Разширяване и задълбочаване на Съюза

Ако ЕС прегърне идеята за бъдеще отвъд растежа, наличието на съюзници, които да носят повече ресурси и легитимност, ще е по-важно от всякога. Предвид риска САЩ да поемат по пътя на авторитаризма, изолационизма и отричането на климатичните промени след президентските избори през 2024 г., ЕС не може да си позволи да загуби повече съюзници. Той трябва да остане в близки отношения с Великобритания и да даде да се разбере, че вратата пред възможността за нейно повторно влизане, остава отворена. Членството в ЕС представлява най-тясната форма на съюз.

Приемането на страните от Западните Балкани, Украйна и Молдова ще се превърне в още по-силен геополитически императив за ЕС без растеж. Такъв ЕС ще трябва да приеме адаптирана политика за „зелен растеж“, за да отговори на нуждите на присъединяващите се страни по пътя им към намаляване на икономическата разлика с по-старите държави членки или за следвоенно възстановяване. Ако оцелее след руското нападение с наша помощ, Украйна би могла да бъде чудесен съюзник още преди

■ ЕС може да покани Украйна да участва в отбранителни проекти, преди да стане член на съюза.

присъединяването си към ЕС - като пример на гражданска смелост, и като военна сила²³.

Безспорно съществува напрежение между задълбочаването и разширяването на ЕС. Колкото повече страни членки има, толкова по-трудно е да се постигне споразумение. Това важи с особена сила, когато националните прави-

телства отхвърлят ценностите от Договора за ЕС, под който са се подписали. Необходимо е само едно изключение, каквото е авторитарното унгарско правителство в момента, за да се подкопае взаимното доверие и да се спъне процесът по вземане на решения. Ето защо разрастването на ЕС трябва да бъде съпроводено от по-широко приложение на квалифицираното мнозинство при гласуване, както и от по-строго съблюдаване на демокрацията, правата на човека и върховенството на закона в границите на съюза. Това не е прекомерна намеса във вътрешните работи на страните членки, защото подриването на европейските ценности в една страна-членка засяга всички нас. Правилата, по които живеем, са създадени отчасти на национално ниво в процес, в който всяка страна е имала думата. Положението на ЕС като глобален фактор зависи не само от неговата дипломатическа, икономическа и военна сила, но и от придържането към собствените му ценности. На последно място, сигурността на ЕС е застрашена, когато отстъплението от демокрацията върви ръка за ръка с угодничеството към Москва и Пекин, както се случва в Унгария при управлението на Виктор Орбан.

ЕС трябва да бъде съюзник на гражданите, които се борят с упадъка на демокрацията. В същото време, европейските институции могат да направят много и сами. Конституционната демокрация изисква непрестанни усилия на всички нива, не на последно място - от политическите партии²⁴. Политическите сили от дясноцентристкото до лявото пространство не бива да встъпват в съюзи с крайнодесните популисти, не трябва като тях да използват мигрантите и други малцинства за изкупителна жертва, нито да премълчават атаките им срещу съдебната система, пресата и науката. Никой няма полза от ухаждането, копирането и приемането на крайната десница като нещо нормално, освен самата крайна десница, както показаха за пореден път

холандските парламентарни избори през 2023 година.

Битката срещу антилибералния крайно-десен популизъм може да бъде спечелена. Разпространяването на авторитаризма не е необратима тенденция. През 2023 година опозицията и гласоподавателите в Полша доказаха това - опозицията се обедини около европейските ценности, а полските граждани гласуваха срещу фанатизма и своеволията на правителството.

Партньорство с глобалния Юг

Ако ЕС реши да поеме по пътя на дерастежа и намали значително използването на природни ресурси с ясната цел да ги преотстъпи на глобалния Юг, това ще му спечели ли южни съюзници? Чудесен, но малко вероятен сценарий. В нашия многополюсен свят правителствата на развиващите се страни не са склонни да се съюзават с една-единствена велика сила. За тях по-изгодно е да не се обвързват и да чакат наддаването между САЩ, ЕС и Китай, за да си осигурят възможно най-много търговски сделки, помощи и инвестиции. Най-доброто, на което ЕС може да се надява, са стратегически партньорства без ексклузивен характер, които все пак са важна предпоставка за по-голяма сигурност и законова уреденост.

Установяването и задълбочаването на партньорства би било по-лесно, ако старите членки на ЕС се помирят с колониалното си минало. Не е изненадващо, че много правителства и граждани от глобалния Юг отказват да видят какво всъщност представлява руското нахлуване в Украйна: а именно империалистическа, колониална атака на режим, който действа без оглед на международното право и човешкото страдание. Те свързват империализма и колониализма със Западна Европа и САЩ, а огромните причинени исторически болка

и гняв остават без отговор. За да се реши въпросът веднъж завинаги, страните от ЕС трябва да отправят недвусмислено извинение за робството и колониализма, за които са отговорни, както и да признаят, че престъпленията от миналото са пренесли в настоящето икономически и екологични несправедливости. ЕС ще трябва да подкрепи думите си със значителен принос към намаляването на бедността, глобалните обществени блага, данъчна справедливост, законните миграционни пътища, международното финансиране на борбата с климатичните промени и компенсирането на загуби и щетите, свързани с климата. Освен това ЕС и демократичните правителства в глобалния Юг би трябвало да разработят заедно предложения за по-добро представителство на Юга в Съвета за сигурност на ООН, Международния валутен фонд и Световната банка. Не на последно място, трябва да избягваме двойните стандарти. Щом ЕС помага за защитата на украинската държавност, би трябвало да се застъпи и за жизнеспособна демократична палестинска държава, която да съществува редом до мирен Израел.

Тази част от геополитическия дневен ред се вписва добре в целите на движението за дерастеж, а именно деколонизация и преразпределение. Тя би била от полза и за мира и демокрацията, особено ако се преплете с феминистка външна политика, която подкрепя правата, представителството и ресурсите на жените и другите групи в неравностойно положение. Според Световната банка „обществата с по-добре развито полово равенство създават по-стабилни и мирни държави“²⁵. Всичко това показва, че дори във време без растеж не би било разумно ЕС да намалява разходите си за външната политика.

Най-голямата пречка пред партньорствата на един следрастежен ЕС и страните от глобалния Юг може би е търговията. По принцип, много развиващи се страни биха

приветствали решителните действия на ЕС за намаляване на прекомерното потребление на световни ресурси. На практика обаче подобни действия биха могли лесно да влязат в противоречие с техните собствени стратегии за развитие. Увеличаването на износа на природни ресурси все още се възприема като начин за развитие на икономиката дори от демократично избрани и прогресивни правителства на не толкова бедни страни като Бразилия и Чили. Да им кажем, че не те, а ние сме прави, може да им напомни за колониалните времена.

Действията са по-силни от думите: ако например ЕС прокара процедура за опрощаване на дълговете, това ще намали натиска върху развиващите се страни да продават част от своята литосфера и биосфера, за да се разплатят с чуждестранните кредитори. Това би могло да повдигне темата за алтернативни стратегии за (де)растеж в глобалния Юг, които да не са фокусирани върху износа²⁵. И все пак от южните държави зависи да изберат своя собствен път на развитие. Този, който следват в момента, не е в хармония с една отказала се от растежа Европа.

Изходът от тази дилема, макар и само частичен, започва с признанието, че дори след растежа, ЕС ще се нуждае от огромни количества вносни метали, за да се откаже от използването на изкопаеми горива. Да вземем например лития. При сценарий на енергиен преход към по-малко на брой и по-малки по размер автомобили, които ще имат и по-малки батерии, потреблението на този метал в ЕС все пак ще нарасне значително: не двайсеткратно до 2030 г., както се предвижда понастоящем, а около пет пъти²⁶.

Само малка част от него ще се добива в рамките на ЕС²⁷.

Такова изключително високо търсене на метали поражда едновременно загриженост и възможност. От една страна, рудодобивът неизбежно нанася щети на околната среда, като засяга биоразнообразието, водните запаси и климата. За да ограничим възникването на конфликти, трябва да минимизираме тези щети, да дадем думата на засегнатите общности и да увеличим максимално ползите им. Законът за надлежна проверка на веригата за създаване на стойност, който иска Европейският парламент²⁸, ще допринесе донякъде за насърчаване на отговорния добив, но това си остава трудно предизвикателство. Възможността се крие в преместването на по-голяма част от веригата на стойността в държавите, където се извършва добивът. Все повече държави от глобалния Юг настояват обработката на суровините да се извършва преди изнасянето им към други страни. Преработвателните заводи и фабриките за батерии създават работа и могат да увеличат индустриализацията в по-широк мащаб. Ако ЕС иска да осигури материалите за своя енергиен преход, трябва да се съобрази с това желание. Стратегическите партньорства, които той предлага на страните от глобалния Юг, трябва да включват инвестиции в местни и регионални вериги на стойността, както и трансфер на технологии.

Това би било по-лесно, ако ЕС не беше толкова фокусиран върху икономическия растеж – така и противоречията в политиките му щяха да бъдат отстранявани по-бързо. Подаването на жалба в Световната търговска организация за това, че дадена страна е решила да обработва никеловата руда, преди да я изнесе, както направи ЕС срещу Индонезия, прилича на неоколониален екстрактивизъм²⁹. Същото може да се каже за поставената цел 90% от батериите да се произвеждат в ЕС, докато металите се добиват другаде³⁰. Стратегическата автономност не означава,

²⁵ Вижте интервюто с Габриела Кабаня Алвеар по-нататък в доклада.

²⁶ ЕС иска до 2030 година 10% от потреблението на суровини със стратегическо значение в Съюза, какъвто е литият, да бъдат задоволявани от добитите на територията на ЕС метали.

че всички „стоки от изключителна важност“ трябва да се произвеждат в Европа. Набавянето на част от батериите, без които наистина не можем, от други страни - за предпочитане демокрации като Чили и Индонезия, би ни помогнало да постигнем геополитическата си цел да не се осланяме толкова много на автократичен Китай. Освен това, така ще спечелим партньори, от които имаме голяма нужда.

Поддържане на технологично предимство

Както видяхме, установяването на партньорства със страни от глобалния Юг зависи отчасти от трансфера на технологии. Това важи и за глобалните действия в областта на климата: за да избегнем катастрофално затопляне, трябва бързо да въведем в експлоатация възобновяеми енергийни източници в световен мащаб. Технологиите обаче играят роля не само в търговията, развитието и климата – тяхното значение може да видим навсякъде и в геополитиката.

В съперничеството на Запада с Китай технологиите са основно бойно поле. Тук технологичният трансфер се сблъсква с геополитически и етични ограничения. ЕС и САЩ имат голяма нужда от лост за оказване на влияние, за да накарат Китай да играе по международните правила, най-вече тези за човешките права и мирното разрешаване на конфликти. Според китайски учени има 35 геостратегически технологии, които Китай ще трябва да внася в обзримо бъдеще, и точно те представляват такъв лост. Ето защо достъпът на Китай до ключови западни технологии трябва да бъде обвързан с готовността му да действа като отговорна велика сила³¹. Знанията и технологиите, които могат да бъдат използвани за усъвършенстване на държавното наблюдение или оръжията, трябва да останат извън китайските ръце независимо от всичко. Значението

Ако Украйна оцелее след руското нападение, въпреки че войските ѝ са значително по-малобройни, това ще се дължи до голяма степен на технологичното превъзходство на западните оръжия, които получава.

на модерните технологии в съвременната война е повече от очевидно в Украйна. Ако тази страна оцелее след руското нападение, въпреки че войските ѝ са значително по-малобройни, това ще се дължи до голяма степен на технологичното превъзходство на западните оръжия, които получава.

Тъй като технологиите засягат всички геополитически измерения, ЕС не може да си позволи да изостава. Това се отнася както за гражданските, така и за военните технологии, защото те са взаимосвързани. ЕС разполага само с няколко коза, като например машините за производство на чипове. Ще отпаднем ли съвсем от играта, ако се откажем от икономическия растеж?

При такъв сценарий инвестициите в изследователската и развойната дейност вероятно ще намалее. Би било прибързано обаче да мислим, че това ще обрече ЕС да изостава в технологичните иновации. Не бива да пренебрегваме неефективността на настоящата ориентирана към растеж икономика. Акционерният капитализъм принуждава компаниите да се фокусират върху тримесечните резултати, вместо върху създаването на дългосрочна стойност, а това възпира инвестирането в изследователската и развойната дейност. Много от пазарно ориентираните иновации имат отрицателна социална стойност. Вместо да задоволяват основни нужди, те стимулират видимото потребление и фалшивото удобство, като разделят хората и същевременно разхищават ресурси. Джиповете са ярък пример за това. Финансиализацията на капитализма е основна "иновация", която създава изкуствен недостиг, например на жилища, стимулира неравенството и изкушава много от най-умните хора да се посветят с най-високи заплати на извличането на стойност, вместо да я създават. Още по-лошо е, че днешният капитализъм блокира полезните данни, знания и изобретения в права на интелектуална собственост.

Това възпрепятства разпространението им, дори когато става дума за човешки живот, като например ваксините.

Ако капитализмът изглежда иновативен, то това се дължи в немалка степен на правителствата. Публичното финансиране е в основата на много технологични постижения. Погледнете само цифровата революция, която променя облика както на търговията, така и на войната: интернет, GPS и изкуственият интелект произлизат от публично финансирани университети и държавни институции. Пътят от лабораторията до пазара често минава през публично-частни партньорства, при които по-голямата част от риска се поема от правителствата. Капитализмът погрешно претендира за изобретателност.

Ако се вслуша в тези уроци, ЕС след растежа няма да загуби технологичната надпревара. Добре би било да прехвърли контрола върху компаниите от акционерите към заинтересованите страни, включително работниците и природата. Демократизирането на икономиката ни, преминаването от капитализъм към посткапитализъм, обещава по-разумно използване на природните ресурси и човешката изобретателност. То също така би разрешило едно болезнено противоречие в съвременните демокрации, а именно, че повечето от нас прекарват почти една трета от живота си под авторитарното управление на шефове.

ЕС след растежа ще трябва да отделя значителни публични средства както за фундаментални, така и за приложни изследвания. Той би могъл да използва както субсидиите, така и демократичното определяне на правилата, за да насочи технологичните иновации към приложения, които наистина са от полза за нас - в социален, екологичен и геополитически план. Като претендира за публична съсобственост върху изобретенията в

замяна на публични средства, ЕС би могъл по-лесно да предотврати изтичането на технологии към Китай или Русия. И обратното, би могъл да споделя технологиите с доверени партньори или да ги предоставя като глобални обществени блага. Лекарствата и ваксините трябва да бъдат с отворен код, така че страните от глобалния юг да могат да ги произвеждат сами. Ако след растежа, ЕС се насочи към посткапитализма, ще трябва също така да увеличи усилията си за изтръгване на цифровия ни живот от ноктите на доминираната от САЩ капитализъм на наблюдението. Той трябва да инвестира в ефективна по отношение на ресурсите публично-гражданска цифрова инфраструктура и в софтуер с отворен код в полза на глобалното общество.

Не бива да забравяме, че технологичният напредък в ЕС се дължи и на умни глави от чужбина, които работят в европейските академични среди и корпоративни центрове за научноизследователска и развойна дейност. ЕС, преминал отвъд растежа, не би могъл да изкуши тези международни специалисти с най-високи заплати, но животът има и други измерения. Жизнените градове, зелените площи, чистият въздух, добрите обществени услуги, социалната връзка и културата на приемане ще бъдат жизненоважни за ЕС след растежа, ако той не иска да загуби в глобалната конкуренция за мозъчен потенциал. Икономиката на благоденствието може да бъде геополитически актив.

Да излезем по-силни

Склонен съм да вярвам, че демократичните, егалитарни общества са най-устойчиви, още повече ако се фокусират върху благосъстоянието в границите на планетата. В крайна сметка те ще бъдат по-силни от авторитарните общества, в които се поддържат човешки йерархии чрез принуда и насилие, а природата често е на последно

място. Потисничеството отслабва социалната тъкан и развърта държавата. Изчерпването на природните ресурси влошава както условията на живот, така и властта. Но може да мине много време, преди авторитарните режими да се поддадат на гниенето. Днес, изправени пред експанзионистични автокрации, демокрациите не могат да си позволят да пренебрегват своите защитни механизми и лостове, за да не бъдат погълнати или васализирани. В свят, измъчван от екологична криза и въоръжена агресия, те са длъжни да жонглират между сътрудничеството и съперничеството.

Ако ЕС се откаже от икономическия растеж, защитата и утвърждаването на ценностите му на световната арена няма да са никак лесни. Геополитиката започва у дома, с опазването на вътрешния мир. Политиките след растежа трябва да дават приоритет на преразпределението, да задоволяват основните човешки потребности и да насърчават благосъстоянието на всички, както правилно подчертава движението за намаляване на растежа. Тези политики трябва да започнат да се прилагат преди екологичният срив да доведе до края на растежа на БВП. С това трябва да се съобразяваме, тъй като то би предизвикало широко разпространено недоволство и сътресения. Доколкото периодът след растежа изпреварва конфликтите както в рамките на европейските държави, така и между тях, той може да се възприеме като удължаване на проекта за мир на ЕС.

Вътрешната сигурност е необходимо, но в никакъв случай не достатъчно условие за външната сигурност. Следрастежът трябва да даде силен тласък за задълбочаване и разширяване на ЕС, за партньорства с глобалния Юг и за общи инвестиции в дипломатията, отбраната, външната помощ и технологиите. Те ще отнемат значителни части от икономическия пай, който вече не се увеличава. ЕС след растежа може да

бъде “спартански” в повече от един смисъл. Но ако имаме предвид социалната справедливост, това не е твърде висока цена за защитата на нашата демокрация и грижата за нашата планетарна и геополитическа сигурност. ЕС все още ще бъде едно от най-добрите места за живеене в света - или най-малко лошото, ако вземем предвид трудностите, свързани с климатичните смущения.

Концепцията за икономика на благосъстоянието има известна подкрепа в световен мащаб. Тя се свързва с западна мисъл, като например латиноамериканската философия *Buen Vivir*. Но малко правителства са готови да се откажат от икономическия растеж. Ако ЕС направи това, ще бъде самотен след растежа. Други части на света надали ще се присъединят скоро към такъв проект. Но в крайна сметка и те ще трябва да се изправят пред факта, че една ограничена планета не може да поддържа безкраен икономически растеж. Ако дотогава ЕС докаже, че е възможно да се увеличи благосъстоянието, без да се увеличава БВП, той би могъл да предложи някои полезни образци на останалия свят. Нормативната власт, властта да изнасяш своите ценности, е неразделна част от геополитиката.

Нормативната сила на един геополитически участник зависи и от неговите външни политики: отразяват ли те неговите ценности? Ако е така, ефективни ли са те? И в двете отношения ние като ЕС трябва да се погрижим за своите действия. Ако следрастежа ни подтикне да преодолеем неефективността и несъответствията във външната си дейност, да станем по-самостоятелни и по-надеждни, може да се окажем по-силни, отколкото сме днес.

Препратки

- 1 Рекордно горещият юли показва, че "ерата на глобалното кипене е настъпила", заяви директорът на ООН, 27 юли 2023
<https://news.un.org/en/story/2023/07/1139162>
- 2 Стокхолмски център за устойчивост, Планетните граници, 2023
<https://www.stockholmresilience.org/research/planetary-boundaries.html>
- 3 Джефим Фогел и Джейсън Хикел, „Случва ли се зеленият растеж? Емпиричен анализ на постигнатото скъсване на връзката между въглеродните емисии и БВП в страните с високи доходи спрямо необходимото за изпълнението на Парижкото климатично споразумение“, *The Lancet Planetary Health*, 2023
[https://doi.org/10.1016/S2542-5196\(23\)00174-2](https://doi.org/10.1016/S2542-5196(23)00174-2)
- 4 Европейската агенция за околна среда, 8-а програма за действие за околната среда (ПДОС), 2023
<https://www.eea.europa.eu/en/analysis/indicators/europe2019s-material-footprint>
- 5 Иван Савин и Люис Кинг, "Идеята за зелен растеж губи привърженици сред изследователите на климатичните политики, показва проучване сред 800 учени", *The Conversation*, 20 септември 2023
(<https://theconversation.com/idea-of-green-growth-losing-traction-among-climate-policy-researchers-survey-of-nearly-800-academics-reveals-213434>)
- 6 Европейската агенция за околна среда, "Растеж без икономически ръст", 2021
<https://www.eea.europa.eu/publications/growth-without-economic-growth>
- 7 Джейсън Хикел, Какво означава дерастеж? Малко разяснения, Глобализация, 2020
https://www.researchgate.net/publication/344545392_What_does_degrowth_mean_A_few_points_of_clarification
- 8 Ibid.
- 9 Джейсън Хикел, "Да изчислим националната отговорност за климатичния срив: основан на равнопоставеността подход за разпределяне на отговорността за емисиите въглероден двуокис отвъд здравословните за планетата граници", *The Lancet Planetary Health*, 2020 <https://www.thelancet.com/journals/lanph/article/PIIS2542-5196%2820%2930196-0/fulltext>; Джейсън Хикел и др., "Националната отговорност за екологичния срив: справедлива оценка за отговорността за използването на ресурсите в периода 1970–2017", *The Lancet Planetary Health*, 2022
[https://www.thelancet.com/journals/lanph/article/PIIS2542-5196\(22\)00044-4/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/lanph/article/PIIS2542-5196(22)00044-4/fulltext)
- 10 Европейската комисия, Предложение за законодателен акт за суровините от изключителна важност, 2023
https://single-market-economy.ec.europa.eu/sectors/raw-materials/areas-specific-interest/critical-raw-materials/critical-raw-materials-act_en
- 11 Европейската зелена фондация, "Метали за зелена и дигитална Европа - план за действие", 2021, глава 8
<https://gef.eu/publication/metals-for-a-green-and-digital-europe-an-agenda-for-action/>
- 12 <http://ejatlas.org/>
- 13 Йошка Фишер, *Zeitenbruch - Klimawandel und die Neuausrichtung der Weltpolitik*, 2022, p. 95

Ричард Ваутерс е ръководител на проекти и изследовател във *Wetenschappelijk Bureau GroenLinks*, мозъчния тръст на холандската Зелена партия. Той ръководи проекта „Геополитика на Европа след растежа“ на „Зелената европейска фондация“.

- 14 Каспър Уйтс, „Климатичното сътрудничество между ЕС и Китай в епохата на геополитическо съперничество“, 4 юли 2023
<https://www.wetenschappelijkbureau.nl/geopolitics-post-growth/eu-china-climate-cooperation-age-geopolitical-rivalry>
- 15 Изчисление според публикацията на Найъл Маккарти “Европа има шест пъти повече оръжейни системи от САЩ”, 20 февруари 2018
<https://www.statista.com/chart/12972/europe-has-six-times-as-many-weapon-systems-as-the-us/>
- 16 Мозъчният тръст на Европейския парламент, „Дивидент за Европа в размер на два трилиона евро: Съпоставяне на цената на „отказа от Европа“ 2019-2024, 2019
https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_STU%282019%29631745
- 17 Пиер Арош и Камий Брюжие, „2027: Годината на европейската стратегическа автономия, 2023
<https://geopolitique.eu/en/2023/04/10/2027-the-year-of-european-strategic-autonomy/>
- 18 Международният институт за стратегически изследвания, „Защитата на Европа: изисквания за способностите на европейските членове на НАТО съгласно различни сценарии, 2019
<https://www.iiss.org/research-paper/2019/05/defending-europe>
- 19 Това се отнася както за ядрената война, така и за конфликти с конвенционални оръжия като този в Украйна. Изчислените емисии на парникови газове през първата година от войната в Украйна са с еквивалент 120 милиона тона въглероден двуокис. Това надхвърля годишните емисии на всички въоръжени сили в ЕС, включително веригите за доставка, които по груби изчисления произвеждат еквивалента на 100 милиона въглероден двуокис. Войната нанася и други екологични щети, например мащабно замърсяване, разрушаване на екосистемите, намаляване на биоразнообразието, без да споменаваме човешките жертви и разрушените съдби. Изчисленията се основават на „Климатичните щети, причинени от руската война в Украйна“, 2023 на „Инициативата за отчитане на парниковите газове от войната“ (<https://en.ecoaction.org.ua/climate-damage-by-russia-12-months.html>) и „Изчисляване на парниковите емисии на армииите по света“, 2022 от „Учени за световна отговорност“ и „Обсерваторията за конфликти и околна среда“ (<https://www.sgr.org.uk/publications/estimating-military-s-global-greenhouse-gas-emissions>)
- 20 ЕС вече обмисля правила за зелени обществени поръчки за доставките в отбранителния сектор: „Климатични промени и пътна карта за отбраната“, 2020 „Европейската служба за външна дейност“ <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-12741-2020-INIT/en/pdf>
- 21 „Новата реалност в Европа: разходите на отбраната след инвазията“, интервю с Александра Маркщайнер за „Зелен европейски вестник“, 16 август 2022 <https://www.greeneuropeanjournal.eu/europes-new-reality-defence-spending-after-the-invasion/>
- 22 Ингеборг Елиасен и Мария Маджоре, „ЕС затвори вратичката за оръжейните продажби за Русия едва след публично разкритие“, Investigate Europe, 29 април 2022 <https://www.investigate-europe.eu/en/posts/eu-closed-loop-hole>
- 23 ЕС може да покани Украйна да участва в отбранителни проекти, преди да стане член на съюза. Вижте „Решение (ОВППС) 2020/1639 на Съвета от 5 ноември 2020 година за установяване на общите условия, при които трети държави могат по изключение да бъдат поканени да участват в отделни проекти по линия на ПСС“ (<https://eur-lex.europa.eu/eli/dec/2020/1639/oj>)
- 24 Стивън Левицки и Даниел Зиблит, „Как умира демокрацията“, 2018
- 25 Каталина Креспо-Санчо, „Може ли половото равенство да предотврати ожесточените конфликти?“, *World Bank blogs*, 28 март 2018 (<https://blogs.worldbank.org/dev4peace/can-gender-equality-prevent-violent-conflict>)
- 26 „Транспорт и природа“, „Чисто и просто: потреблението на метали за електрифицирането на пътническия транспорт“, 2023, стр. 48 (<https://www.transportenvironment.org/discover/clean-and-lean-battery-metals-demand-from-electrifying-cars-vans-and-buses/>)
- 27 ЕК иска до 2030 година 10% от потреблението на суровини със стратегическо значение в Съюза, какъвто е литият, да бъдат задоволявани от добитите на територията на ЕС метали. „Предложение за законодателен акт за суровините от изключителна важност“, 2023 (https://single-market-economy.ec.europa.eu/sectors/raw-materials/areas-specific-interest/critical-raw-materials/critical-raw-materials-act_en)
- 28 ЕК, Директива за надлежна проверка на корпоративната устойчивост, 2022 (https://commission.europa.eu/business-economy-euro/doing-business-eu/corporate-sustainability-due-diligence_en)
- 29 „Европейската зелена фондация“, „Метали за зелена и дигитална Европа - план за действие“, 2021, глава 4 (<https://gef.eu/publication/metals-for-a-green-and-digital-europe-an-agenda-for-action/>)
- 30 Европейската комисия, Предложение за законодателен акт за промишленост с нулеви нетни емисии, 2023 (<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52023PC0161>)
- 31 Каспър Уйтс, „Климатичното сътрудничество между ЕС и Китай в епохата на геополитическо съперничество“, 4 юли 2023 (<https://www.wetenschappelijkbureau.nl/geopolitics-post-growth/eu-china-climate-cooperation-age-geopolitical-rivalry>)

Интервьюта

Геополитика ОТВЪД растежа

Интервю на
Ричард Ваутерс
с Гая Херингтън

Движението за дерастеж набира популярност в Европа. То се обявява за отказ от икономическия растеж. Но можем ли без растеж да отстояваме нашите ценности и интереси на световната сцена? Да, казва експертът по устойчивост Гая Херингтън. Европейски съюз, който се стреми към благоденствие, а не към растеж, ще бъде в по-добра позиция, когато екологията отмъсти на икономиката. Но той трябва да инвестира в отбрана и дипломация.

Вие се прочухте с проучване, което потвърди посланието на Римския клуб от 1972 г.: приближаваме се към границите на растежа. Какво включваше Вашето изследване?

Проверих сценариите, които авторите на доклада „Границите на растежа“ създадоха по онова време с техния модел на света, спрямо последните данни. Това даде потвърждение на сценариите от 1972 г. През живота си съм виждал много модели. Незнам за такъв, който да се е оказал толкова точен десетилетия по-късно. Данните са най-близки до сценария за запазване на обичайното развитие, при който продължаваме да преследваме икономическия растеж като крайна цел. Той води до колапс на екосистемите в рамките на около 20 години поради замърсяването. Това включва и емисиите на парникови газове. При този сценарий на продължаващо изменение на климата нивото на благосъстояние в световен мащаб рязко спада.

Ние сме най-далеч от сценария за стабилизиран свят, при който човечеството

спира да преследва икономически растеж, намалява материалния си отпечатък и се ангажира с подобряване на здравеопазването, образованието и други обществени услуги, както и с чисти технологии. При този сценарий екологичният срив е предотвратен. В момента не се движим в тази посока, но разстоянието между този сценарий и данните от реалността все още може да бъде преодоляно. Така че все още можем да предотвратим колапса. Това ще бъде труден път, защото твърде дълго се бавим с постепенния преход. Това, което ще направим през следващите 10-20 години, ще определи нивото ни на просперитет до края на века.

Привържениците на „зеления растеж“ твърдят, че технологичните иновации позволяват да се намалят емисиите на парникови газове и други форми на замърсяване, като същевременно се увеличава брутният вътрешен продукт (БВП).

Това изобщо не се вижда в емпиричните данни. Това е само пожелателно мислене. Почти не виждате относително отделяне, при което нашият екологичен отпечатък расте по-бавно от БВП. И със сигурност не виждате абсолютно отделяне, при което този отпечатък намалява, докато БВП расте. Вярно е, че някои страни успяват - бавно - да намалят емисиите на парникови газове, докато БВП расте, но други форми на замърсяване продължават да се увеличават, а биологичното разнообразие продължава да намалява. Това е още по-лошо, защото от 70-те години на миналия век насам надхвърляме границите на капацитета за понасяне на нашата планета.

Вие не вярвате в зеления растеж, но в същото време запазвате дистанция от движението, което иска да „дерастеж“. Защо?

Аз съм много по-близо до лагера на „дерастежа“, отколкото до този на „зеления“ растеж. Но искам да подчертая, че зеленият растеж определено е полезен за бедните страни. Там растежът все още допринася пряко за благосъстоянието на хората. В Европа това отдавна не е така - всъщност стремежът към растеж ни прави по-нещастни, защото подхранва замърсяването и неравенството. Политическият дневен ред на движението за намаляване на растежа е много подходящ за Европа.

Моето възражение се отнася главно до термина „дерастеж“. Той напомня на хората за рецесия, безработица и социални вълнения. Трябва да се отнесем сериозно към този страх. Съгласен съм с привържениците на дерастежа, че умишленото свиване на икономиката задейства по-положителна динамика, отколкото липсата на растеж в една ориентирана към растеж икономика. Но се опасявам, че този термин толкова плаши хората, че те вече не се вслушват в това обяснение. Ето защо предпочитам да

се откажа от растежа, отколкото активно да дерастежирам. Икономика, която се фокусира върху благосъстоянието на хората и опазването на природата, просто създава един по-красив свят. Най-добрият термин за това е „икономика на благосъстоянието“. Той предоставя примамлива перспектива.

Страните от ЕС носят най-голямата историческа отговорност за климатичната криза и изчерпването на природните ресурси. Те са и сред най-богатите части на света. Възможно ли е ЕС да бъде първият, който ще се откаже от икономическия растеж?

Мисля, че да. Европейските политици биха могли да бъдат първите, които ще осъзнаят, че това е по-добре за техните граждани, че ги подготвя за едно ново бъдеще. Моите проучвания показват, че в някакъв момент през следващите 20 години растежът така или иначе ще спре. Така че имаме избор между това съзнателно да се откажем от растежа сега или да го оставим на сблъсъка с границите на нашата планета. Надявам се, че политиките ще разберат, че вторият сценарий води до много по-голяма нестабилност.

Бих искала да обърна внимание на политиките върху явлението „понижаване на растежа“ (downshifting). Това е термин от неврологията. Той показва, че когато хората са подложени на стрес от проблеми като предстоящо насилие и недостиг на ресурси, инстинктите вземат връх. Системното мислене, необходимо за осъществяване на дълбоки реформи в ЕС, все още има шанс сега; по-малко вероятно е след десетилетие да сме достатъчно хладнокръвни за това.

Живее в Съединените щати и тук преходът към икономика на благоденствието изглежда по-труден, тъй като политиката е много по-поляризирана. Има силно движение за по-голямо приобщаване на

половете, но в някои щати напредъкът се обръща. Там се премахват правата на абортите и на ЛГБТИК+, а стандартите за устойчивост на компаниите се противопоставят енергично.

Включването на половете ли е първата стъпка към икономика на благоденствието?

Да. Това е свързано с разликата между два модела на обществото: обществото на господството и обществото на партньорството. Първият модел поддържа реда чрез строги йерархии: мъжът над жената, хетеросексуалният над хомосексуалния, човекът над природата. Този ред трябва да се поддържа чрез принуда и насилие. Такова общество се характеризира с голямо неравенство и с постоянен стремеж към икономическо и териториално разширяване. Вторият модел на обществото, този на партньорството, е егалитарен и демократичен. Такова общество обръща по-голямо внимание на благосъстоянието на общността, на грижата един за друг и на опазването на природата. В цялата историята се вижда, че партньорските общества причиняват по-малко замърсяване, не изчерпват ресурсите си. Те не се нуждаят от икономически растеж или завоевания, за да се поддържат. Така че равенството и приобщаването на половете са основни елементи на една устойчива икономика на благоденствието.

И тук идва геополитическият въпрос: Може ли едно общество, основано на партньорство, да се защити от общество, което се стреми към господство?

В чистия си вид такова общество на партньорството не може да направи това. То не е склонно да инвестира в отбрана. Тук е приложима една от най-известните нидерландски стихотворения на Люцеберт: „Всички стойностни неща са незащитни.

В реалния свят държавите с партньорски модел се налага да се насочат малко към модела на господство. Това е жалко, защото инвестициите във въоръжените сили са за сметка на природните ресурси, но за съжаление е необходимо. Все пак е важно да не се губим във военствения манталитет. Трябва да имате силна армия, но не за да доминирате, а за да се ангажирате.

Доминиране срещу партньорство - за кои държави трябва да мислим?

Доминирането и партньорството са двата края на една подвижна скала. Няма държава, в която да съществува само единият или другият модел. Русия е пример за държава, която е по-близо до модела на господство. В Бутан с неговата политика на брутно национално щастие, в Коста Рика, която е екоикономика без армия, и в Нова Зеландия, която предоставя права на природата, ясно се разпознава моделът на партньорство. Същото важи и за ЕС, макар че в отделните страни е различно.

Подобно на привържениците на дерастежа, вие се застъпвате за висококачествени публични услуги като част от икономика на благоденствието. Сред тях са социалното осигуряване, образованието и здравеопазването. Трябва ли в ЕС да добавим към този списък отбраната и дипломацията, след като руската атака срещу Украйна сложи край на дългия период на мир на нашия континент?

Да, мисля, че да. Опасявам се, че вие и аз няма да доживеем деня, в който военната сила вече няма да е необходима. Трябва да включим и дипломацията в списъка на основните обществени услуги, макар че, разбира се, тя е по-надеждна, ако едно правителство носи голяма тояга. Важно е да се знае кога да се воюва и кога не. Ето как виждам ролята на ЕС: той трябва да бъде

горд първенец по устойчивост, винаги с намерение да работи заедно, но способен и готов да се защити, ако е необходимо.

В едно общество без икономически растеж, което трябва да поддържа силни въоръжени сили, има още по-малко място за частно потребление.

Действително. Освен това се нуждаем от буфер, в случай че екологичният ни отпечатък се увеличи поради бедствия като здравна криза или военен конфликт. Ето защо икономиката ни трябва да стане напълно неутрална по отношение на климата. Тогава капацитетът на природата да абсорбира въглеродния диоксид от атмосферата ще представлява буфер за извънредни ситуации.

В геополитиката БВП е важен показател за силата. Ще загуби ли властта си ЕС без икономически растеж?

В миналото може би е имало такъв случай. Но сега трябва да се сблъскаме с факта, че растежът така или иначе ще приключи, както се казва, до 20 години. Ако дотогава ЕС се е превърнал в икономика на благоденствието, той ще бъде по-силен в света. Страните, които продължават да преследват растежа, докато екосистемата се разпада, се насочват към разруха.

Може ли намаляването на икономическата мощ да бъде компенсирано с други форми на мощ?

Социалният капитал е огромен източник на власт. Днес виждаме това в Украйна. Военновременната устойчивост на украинците изуми всички. Руските мъже често трябва да бъдат принуждавани да се бият, защото няма голяма история, в която да вярват. Украинците са солидарни един

с друг, свързани от силен разказ за това, което защитават и за което се борят. Много от тях са готови да пожертват живота си за това. Силната социална тъкан е от голямо значение по време на криза. И аз мисля, че една икономика на благоденствието, която задоволява основните нужди на всички, едно общество, в което хората чувстват, че има справедливо споделяне и равно третиране, ще пожъне социална сплотеност.

За разлика от тях обществата, в които преобладават принудата и насилието, често са по-слаби, отколкото изглеждат. Понякога сравнявам модела на господство с токсичната мъжественост: изглежда много силен, но е крехък като нищо. Стремещът към експанзия предизвиква сътресения от екологично или друго естество, а устойчивостта за поемане на тези сътресения липсва. Общество, основано на господство, в крайна сметка ще се срине.

В отношенията между ЕС и страните от глобалния Юг все още може да се разпознае моделът на господство. Ние се снабдяваме с голяма част от енергията и суровините си от бедни страни, често за сметка на хората, които живеят там. Може ли една икономика на благоденствието без растеж да сложи край на този неокOLONIALЕН екстрактивизъм?

Ако Европа се фокусира върху благосъстоянието, а не върху растежа, тя може по-лесно да намали зависимостта си от вноса на енергия и суровини. Преходът към слънчева и вятърна енергия може да бъде ускорен, ако се нуждаете от по-малко енергия. Кръговите решения могат да задоволят търсенето на материали по-бързо, ако това търсене спре да расте. В това отношение отказът от икономическия растеж има ясни геополитически предимства.

Гая Херингтън е нидерландски иконометрик, изследовател на устойчивото развитие и активист за правата на жените. През 2021 г. нейното изследване *Update to Limits to Growth* (Актуализация на «Границите на растежа») предизвика световна вълна. Проучването потвърди заключенията на доклада на Римския клуб от 1972 г. «Границите на растежа». През 2022 г. тя публикува книгата *Five Insights for Avoiding Global Collapse* (Пет прозрения за избягване на глобалния колапс). Херингтън живее и работи в Съединените щати. Тя е вицепрезидент по изследванията на устойчивото развитие в *Schneider Electric*. Тя е и член на комисията по трансформационна икономика към Римския клуб.

Ричард Ваутерс е ръководител на проект и изследовател във *Wetenschappelijk Bureau GroenLinks*, мозъчния тръст на холандската Зелена партия. За Европейската фондация на Зелените той ръководи проекта «Геополитика на Европа след растежа».

Това интервю е публикувано преди това в *Green European Journal*, 3 май 2023 г.

В ЕС, в период след растежа, делът му в световния БВП ще намалява още по-бързо, отколкото вече намалява. Нуждае ли се такъв ЕС от повече съюзници в геополитиката?

Ако ЕС отхвърли растежа, той може да стане по-селективен в избора си на съюзници. Не искате да бъдете обречени на приятелство с утокрации като Русия и Саудитска Арабия, защото зависите от тях за суровини или енергия. Добрите съюзници наистина улесняват съсредоточаването върху благосъстоянието. Една от причините, поради които Коста Рика може да се превърне в еко-икономика, е защитата, на която се радва от САЩ.

ЕС също зависи от САЩ, най-силния партньор в НАТО, за своята сигурност. Ние сме под закрилата на американския ядрен чадър. Вие, като жител на САЩ, смятате ли, че можем да продължим да разчитаме на този съюзник?

Трудно е да се предвиди, защото американската политика в момента е силно поляризирана. Аз съм предпазлив оптимист. Проучванията показват, че младото поколение губи вяра в сегашната форма на капитализъм. Те отдават много по-голямо значение на справедливото споделяне. Ако САЩ тръгнат в тази посока, те биха могли да бъдат сравнително добър съюзник за Европа след края на икономическия растеж.

Може ли Европа да се защити без растеж?

Интервю на
Ричард Ваутерс
със Свен Бископ

Нарастват съмненията дали продължаването на икономическия растеж е съвместимо с живота на планетата. Може ли Европейският съюз да бъде първият, който да се откаже от икономическия растеж, без да се постави в зависимост от милостта на други велики сили? Ричард Ваутерс го обсъжда с белгийския геополитически мислител Свен Бископ.

Стигна ли вече дискусиата за дерастежа до средите на експертите по международни отношения?

Според мен не съвсем. Хората, които като мен имат образование в областта на стратегическите изследвания, се занимават с икономиката повече, отколкото преди. Първо, защото днешните геополитически играчи целенасочено използват икономически инструменти, за да преследват стратегически цели. Второ, заради климата. Неуспехът в смекчаването на изменението на климата ще изостри съществуващите проблеми със сигурността и вероятно ще създаде нови. Но концепцията за „дерастеж“ е нещо, с което съм се сблъсквал само няколко пъти.

ЕС носи най-голямата историческа отговорност за изменението на климата и изчерпването на природните ресурси. ЕС е и една от най-проспериращите части на света. Ако трябва да се сбогуваме с икономическия растеж, естествено ли е ЕС да бъде в челните редици?

Да, в абстрактен смисъл. В геополитиката на икономическия растеж се гледа като

на нещо положително, но признавам, че може да се погледне по различен начин. При конкретното прилагане на дерастежа обаче трябва да внимаваме да не ерозирате прекалено много властовата си база по отношение на останалите участници. ЕС не е сам в света. Има конкуренти и съперници. Всички държави преследват личния си интерес, така че те са конкуренти. Съперниците, наред с това, активно подкопават интересите на другите. ЕС има съперници, така че не може да си позволи твърде голям дисбаланс на силите. Можете да кажете: ние изграждаме съвършеното общество в Европа, но ако нямате силата да го защитите от съперниците, каква полза от това? Тогава вашият модел ще бъде разрушен. Това има и вътрешно измерение. С екологичния преход и със сигурност с дерастежа трябва да внимаваме да не създадем нов дисбаланс дори в собствените си граници. Винаги съществува рискът мерките, които предприемате, да бъдат поети лесно от тези, които вече са заможни, докато по-малко заможните да бъдат засегнати тежко. Винаги казвам: политиката за сигурност е както външна, така и вътрешна. Не можеш да бъдеш ефективен външен играч, ако нямаш вътрешна стабилност.

Ние гарантираме тази вътрешна стабилност чрез социалната държава, с определена степен на равенство и демократичен контрол. Без тази стабилност по време на криза крайните решения изведнъж стават привлекателни. В крайна сметка най-голямата заплаха за нашата сигурност е вътрешна. Много е трудно външен фактор да разруши ЕС. Но ако започнем масово да гласуваме за недемократични партии - каквито вече дойдоха на власт в Унгария и Полша - можем да се самоунищожим. За да избегнем това, трябва да запазим вътрешния баланс. Функциониращата социална държава трябва да преразпределя наличните средства.

Хората често казват, че ЕС е мирен проект. Благодарение на европейската интеграция, започнала през 50-те години на миналия век, участващите държави вече не водят война помежду си. Това е само половината от историята. Другата половина е, че през същите тези 50-те години на миналия век е направен огромен напредък в изграждането на социалната държава, за да се запази мирът във всяка от тези държави. За мен това са двете половини на проекта за мир: интеграция между държавите членки и социална сигурност в рамките на държавите членки.

Предизвикателството сега е, че трябва да превърнем социалната сигурност отчасти и в европейски проект, тъй като имаме единен пазар и единна валута, с трудова мобилност и т.н. Трябва да се договорят

някои минимални условия в рамките на ЕС, за да може всичко това да се управлява.

Обществените услуги като социалното осигуряване и здравеопазването са стълбове на социалната държава. Движението за дерастеж се застъпва за висококачествени обществени услуги. Трябва ли те да включват отбраната и дипломацията?

Да. В общественения дебат често се внушава, че имаме избор: оръжия или масло. Това е фалшиво противоречие. Защо ни е необходима отбрана? Защото имаме нещо, което си заслужава да бъде защитено. Модел на общество, чиято сърцевина е комбинацията от социална държава и демокрация. Ако този модел не може да устои на външния натиск, той няма да оцелее дълго. Затова се нуждаем от истинска, но реалистична отбрана: достатъчно силна, за да ни защити, без да изразходва астрономически суми. Освен това, разбира се, се нуждаем от дипломация, защото само инструментът за отбрана никога няма да е достатъчен в международната политика. В идеалния случай отбраната ни е необходима само за възпиране.

Ако ЕС спре да преследва икономическия растеж, дали държавите-членки ще си сътрудничат по-добре в областта на отбраната?

Трудно е да се каже. Дори и сега има силни аргументи за повече европейско сътрудничество. Размерът на националните въоръжени сили е значително намален, а оборудването им е станало много по-скъпо. Наблюдаваме пълна фрагментация, която изобщо не е рентабилна. И все пак този икономически аргумент, подкрепян от всички, не е достатъчен за постигане на истинска интеграция в областта на отбраната. Правителствата все още искат да защитят собствената си отбранителна индустрия, а въоръжените сили се разглеждат като символ на суверенитет. Така че, въпреки че от 1999 г. имаме европейска политика в областта на отбраната, все още не сме направили големия скок. Съмнявам се, че краят на растежа ще го предизвика.

Дали руската инвазия в Украйна е голямата промяна на ситуацията?

Не, не е. Войната по-скоро задълбочава разделението между държавите - членки на ЕС. Единият лагер казва: в криза като тази не можем да се справим без НАТО и САЩ, така че какъв е смисълът от отбраната на ЕС? Другият лагер казва: ако искаме да упражняваме влияние по време на криза, можем да го направим само чрез ЕС. Резултатът е безизходица.

Вярно е, че сега ЕС прави неща, които са безпрецедентни, като например съвместното закупуване на оръжия за Украйна. Но подкрепата за въоръжените сили на Украйна не е същото като ускоряване на интеграцията на собствените ни сили. Разбира се, ако съвместното закупуване на оръжия работи за Украйна, това е аргумент да го правим и за собствените си въоръжени сили. Така че продължавам да се надявам на пробив, но през последните 25 години съм се разочаровал много пъти.

Когато държавите обединяват части от въоръжените си сили или разпределят военни задачи помежду си, те могат да увеличават бойната си мощ.

А какво ще стане, ако Тръмп или някой тръмпист се върне в Белия дом?

Имахме четири години, в които Тръмп правеше безумни изявления за НАТО. Това не доведе до пробив в европейската отбранителна интеграция. Така че не очаквам това и ако Тръмп или някой от неговите последователи отново стане президент. Освен ако той не каже: „Разпускаме НАТО“.

Проблемът е в това, че европейските държави не си имат доверие. Ако попитате един поляк или дори финландец: „Ако Русия нахлуе сега, кой вярвате, че ще се притече на помощ?“, те ще отговорят: „Съединените щати“. Но не Франция, Германия или Обединеното кралство. От историческа перспектива това е странно: когато Белгия беше нападната през 1914 г., а Полша - през 1939 г., кой обяви война на агресора? Франция и Обединеното кралство, а не САЩ. Те се включват във войната много по-късно.

Виждам два сценария, които биха могли да доведат до пробив в европейската отбранителна интеграция. Първият е, ако голяма криза възникне извън Европа, а САЩ кажат на ЕС: справете се сами. Вторият е, ако Франция и Германия, които са в основата на европейската интеграция, наистина започнат да правят това, което обявиха през 2017 г.: че ще реализират съвместно всичките си големи проекти в областта на отбраната, включително нов тип боен танк и нов изстребител. Подобно сливане на военнопромишлените комплекси ще задвижи много неща, тъй като другите държави - членки на ЕС, ще бъдат принудени да се присъединят към него. В противен случай те ще бъдат изтласкани от пазара на отбранителни продукти. Французите и германците също се нуждаят от тези други държави членки, тъй като не е rentabilно да се разработва съвместно оръжейна система, която никой друг не купува.

Колко можем да спечелим от интеграцията в областта на отбраната?

Това е трудно да се определи количествено. Съществуват оценки на потенциалните икономии на разходи, например от Европейския парламент. Те варират от 20 млрд. до 120 млрд. евро годишно в зависимост от степента на интеграция. Сегашната фрагментация не е rentabilна, това е ясно. Примерът, който често използвам, са военновъздушните сили. Независимо дали една държава има сто или десет самолета, тя се нуждае от летище. Освен това трябва да има училище за обучение на пилоти и техници, военно управление на въздушното движение и т.н. Колкото по-малки са въоръжените сили, толкова по-голям е делът на тези помощни услуги - „дръжката на копието“ - и толкова по-малък е делът на бойните единици - „върхът на копието“. Когато държавите обединяват части от въоръжените си сили или разпределят военни задачи помежду си, те могат да прехвърлят ресурси към върха на копието. По този начин те увеличават бойната си мощ.

В Белгия и Холандия вече правим това с нашите военноморски сили. Корабите все още са национални, плават под белгийски флаг с белгийски екипаж или под холандски флаг с холандски екипаж. Но всички поддържащи задачи, от командването и снабдяването до обучението и поддръжката, ние или сме разделили - една държава ги изпълнява и за двете - или сме ги обединили. Така че имаме само един щаб. Това дава възможност на нашите държави да създават повече разгърнати способности със същия бюджет.

Ако предположим, че всички страни от ЕС последват примера на белгийско-холандския флот, дали бюджет за отбрана от 2 % от нашия БВП ще бъде достатъчен?

Правилото на НАТО за 2 процента се е превърнало в своеобразен фетиш. всъщност страните трябва първо да определят каква е тяхната амбиция, какви военни задачи искат да могат да изпълняват. Дори ако правителствата решат да правят възможно най-много заедно, това не води веднага до икономии. Съществуват предварителни разходи. Необходими са инвестиции за изграждане на нова организация, за хармонизиране на оборудването на въоръжените сили. Мисля, че 2 % от БВП ще бъде минимално необходимата сума.

ЕС работи на общностно ниво в редица области, като например търговията. Решенията там се вземат на европейско равнище, като държавите-членки нямат право на вето. Трябва ли ЕС да повиши на общностно ниво и отбраната?

Според мен това наистина е идеалният вариант. Това изисква изменение на Договора за ЕС и е труден процес, но не виждам обективна причина, поради която това да не може да бъде направено. Според мен ЕС може да взема решения за всичко с мнозинство, дори за разполагането на войски. Бих направил само едно изключение: държава членка, която е гласувала против, трябва да има право да не участва във военната операция. Една държава не може да бъде принудена да разположи свои военни, ако не желае, стига военният персонал да е на заплата в тази държава. Ако някога се стигне дотам, че военните са на заплата в ЕС, това изключение вече няма да ни е необходимо. Тогава ще имаме истинска европейска армия. Но това ще отнеме много време.

Друга форма на общностна интеграция е Европейският фонд за отбрана, който подкрепя научните изследвания и съвместното развитие на военни способности. Той позволява на Европейската комисия да направлява пазара на

отбранителни продукти. Но този фонд сега е много малък - милиард и половина евро годишно - ако го сравним с разходите на страните от ЕС за отбрана - повече от 200 милиарда годишно. Бих искал да прехвърля по-голяма част от бюджета за отбрана от национално на европейско равнище. Тогава Комисията ще може да изразходва парите с оглед на общия интерес.

Също така подкрепям идеята ЕС да купува собствена военна техника. В момента е табу да се говори за активи, собственост на ЕС, но мога да си представя междинен етап, при който няколко държави решават заедно да закупят едно и също оборудване, например безпилотни самолети. Вместо да ги разделяте между тези държави, бихте могли да ги управлявате като един голям флот от дроне с един команден център.

Съюзниците носят повече ресурси и повече легитимност, пишете в последната си книга. За ЕС след растежа ще бъде ли още по-важно да намери съюзници?

Да, но бих направил разграничение между потенциални държави членки, съюзници и партньори. Разширяването на ЕС включва Западните Балкани - те вече са заобиколени от държави от ЕС - и Украйна, която миналата година получи статут на кандидатка. Ако Норвегия или Швейцария някога поискат да се присъединят, те скоро ще станат членове. Това ще бъдат почти всички граници на ЕС за дълго време, защото не виждам Турция да се присъедини. Освен това имаме съюзници, с които сме установили гаранция за колективна отбрана. Това са страните от НАТО като Обединеното кралство и САЩ.

И накрая, ЕС трябва да се стреми към силни партньорства с държави от Южна Америка, Африка и Азия. При това не трябва да изискваме изключителност, а да признаем, че е в техен интерес да си сътрудничат с

всички основни играчи и да не разчитат прекалено много на някой от тях. Всъщност именно това е целта на стратегията на ЕС „Global Gateway“. Ние предлагаме инвестиционен пакет, свързваме го с политическо партньорство и - ако има нужда - предлагаме и сътрудничество в областта на сигурността. И всичко това, без да принуждаваме държавите да избират между нас и Китай, да речем.

ЕС е силно зависим от вноса на суровини, особено за енергийния преход. Ако приложим програма за намаляване на растежа и например намалим ролята на личния автомобил в полза на колорезденето, обществения транспорт и споделения транспорт, ще се нуждаем от по-малко дефицитни метали за електрификацията на нашата мобилност. Това би ли представлявало геополитическо предимство?

Може да направи нашите зависимости по-управляеми. Но ние все още ще се нуждаем от суровини, нямаме пълно икономическо самозадоволяване. Набавянето на суровини от чужбина не е непременно нещо лошо. Много зависи от начина, по който богатите на ресурси държави организират добива: дали се извършва по възможно най-екологичния начин и дали приходите са в полза на населението? За съжаление, в много страни това не е така, защото те са зле управлявани. Но в крайна сметка най-важното е всички ние да продължим да осъзнаваме, че всеки остава зависим от всеки друг. Това осъзнаване допринася за стабилността. Взаимозависимостта не е достатъчно условие за предотвратяване на война, но помага: тя създава допълнителен праг за водене на война. Ето защо трябва да насърчаваме свързаността, така че световната икономика да остане глобализирана.

Зависимостите могат да бъдат превърнати в оръжие, но това винаги е нож с две остриета. Още преди войната в Украйна казах: трябва да дадем на Путин ясно да разбере, че ако затвори кранчето за газ, то никога повече няма да се отвори. Сега, след като газопроводът „Северен поток“ беше взривен, това е ясно. Така че спирането на доставките на енергия или суровини е оръжие, което може да се използва само веднъж. То не е толкова силно оръжие, колкото хората често си мислят.

Някои зелени се застъпват за това, че ЕС трябва да се стреми към глобален съюз на демократични държави, за да се противопостави на авторитарни сили като Русия и Китай. Добра идея ли е това?

Аз съм скептичен по отношение на това. Един клуб, в който участват само демокрации, какъв глобален проблем ще реши? Изменението на климата? Миграцията? Разпространението на ядрени оръжия? За да се справим с големите проблеми, се нуждаем и от недемократични държави. Трябва да ги включим в институциите, които формират многостранното сътрудничество, без това да означава одобрение на техните вътрешни практики. За мен това е реална политика.

Световната политика е свързана с интереси. Всяка държава преследва своите интереси и в крайна сметка си сътрудничи с всяка друга държава, ако това обслужва нейните интереси, независимо от вътрешната политическа система. Представяйки световната политика като конфронтация между демокрации и автокрации, вие бихте тласнали Китай в обятията на Русия, докато сега виждате, че китайците се опитват да държат средата по отношение на войната в Украйна. Бих казал: играйте нюансирана дипломатическа игра, за да сте сигурни, че Китай ще остане в тази средна позиция. Една нова Студена война със САЩ и Европа

от едната страна и Китай и Русия от другата наистина не е в наш интерес.

ЕС работи по законодателство, което да забрани достъпа до вътрешния пазар на продукти, произведени с принудителен труд. Това се отнася най-вече за продукти от китайски фабрики, в които членовете на уйгурското малцинство работят под принуда. Подкрепяте ли този закон?

Да. Въпросът е къде ще поставим червените линии. Ако кажем: не можем да търгуваме с държави, които нарушават правата на човека, няма да ни останат много търговски партньори. Но можем да кажем, че не искаме да ставаме съучастници в нарушения на правата на човека. Така че няма да купуваме продукти, произведени от уйгурски принудителни работници.

Да очертаем червени линии за Китай, но да работим заедно с тях за справяне с климатичната криза - постижимо ли е това?

Ще трябва да бъде. Ако свързваме всичко с всичко, вече няма да сме съгласни с нищо. Затова трябва да разделим въпросите, да „разделим“ отношенията. Моят общ принцип е: работете заедно, когато можете, и се отдръпнете, когато трябва. Именно като имаме смелостта да отблъснем или да нанесем удар, когато червените ни линии са пресечени, ние полагаме основите на равностойно сътрудничество в областите, в които интересите ни съвпадат.

Ако Китай нападне Тайван, това ще промени ли всичко?

Ако Китай започне война, за да промени статуквото, той може да загуби много. Страната има експортна икономика, която е силно зависима от световната икономика,

много повече от тази на Русия. Затова трябва ясно да кажем на Пекин: ако направите това, икономическите ни отношения никога повече няма да бъдат същите. Това е единственият възпиращ фактор, който имаме като европейци, защото не сме в състояние да се намесим военно.

Съпругът ми е тайванец, така че често посещаваме острова. Там можете да видите: това е демократично общество, наистина различно от това в континентален Китай. Статуквото между Китай и Тайван е най-доброто за всички. ЕС трябва да подчертае това. Затова не бива да се намесва в това статукво.

Заплахите на Китай срещу Тайван държат ли ви будни нощем?

Не мисля, че Китай ще нападне Тайван утре. В момента китайският режим се фокусира върху укрепването и стабилността у дома. Затова не иска да предизвиква голямо вълнение в чужбина. Но Тайван притежава силно идеологически натоварено, силно символично досие, което го прави непредсказуем. Ако има нещо, което ме кара да губя съня си, то е това: опитвам се да развия изтънчен поглед, но стигам до заключения, които невинаги са ми удобни. Например, когато казвам, че можем да направим малко за правата на човека в Китай. Проучил съм го и това е моят обективен анализ. Няма да кажа нещо друго, защото това ме кара да се чувствам по-добре. Това е болезнено, но такава е реалната политика. Не трябва да обещавах нещо, което не смяташ, че можеш да изпълниш.

Свен Бископ е политолог и един от водещите белгийски мислители в областта на геополитиката. Той ръководи програмата «Европа в света» в Кралския институт за международни отношения «Егмонт» в Брюксел. В университета в Гент е професор по стратегия и външна политика на Белгия и Европейския съюз. Най-новата му книга е *«Голямата стратегия в 10 думи - ръководство за политиката на великите сили през XXI век»*. (2021). Бископ живее в Брюксел със съпруга си Аберу, сред много книги, военни принадлежности и китайски изделия.

Това интервю е публикувано преди това в *Green European Journal*, 29 август 2023 г.

Отдалечаване от екстрактивизма

Интервю на
Джонатан Есекс
с Питър Нюъл

Питър Нюъл подчертава как една стратегия за намаляване на растежа би повлияла на геополитиката, като се обърне внимание на източниците на геополитическа конкуренция и насилие. Ако придобиването на все повече ресурси, за да се задоволи разширяващото се производство и потребление, вече не е основна цел на държавната политика, насилието, необходимо за достъп и поддържане на достъпа до тези ресурси в рамките на държавите и между тях, също става излишно.

Как виждате напрежението или синергията между управляваното разрастване в Европа, от една страна, и способността на Европа да постигне геополитическите си цели, като например да насърчава сигурността в най-широк смисъл?

Доминиращата либерална доктрина предполага, че високите нива на икономическа взаимозависимост са от решаващо значение за поддържането на мира в света. Ако Европа се откъсне от световната икономика като част от програмата за намаляване на растежа - например чрез съкращаване на веригите за доставки, намаляване на потоците на международната търговия и регулиране на международното производство - това щяло да намали нейната икономическа взаимозависимост. Идеята за либерален мир предполага, че това можело да има и последващи последици, като например международните отношения да станат по-конфликтни (например търговските бариери се увеличават и икономиките започват да се затварят) и по този начин да се намалят стимулите за водене на война. Има и опасения, че това би могло да ограничи влиянието на Европа за постигане

на геополитическите ѝ цели чрез взаимни отношения с други държави или региони по отношение на търговията и инвестициите, които често са ключов фактор за постигане на други социални и екологични цели.

Според мен обаче Европа трябва да се съсредоточи върху сътрудничеството с други държави за справяне с глобалните предизвикателства - околна среда, здравеопазване, бедност и т.н. - като същевременно деглобализира икономиката се. Европа би могла да се стреми към постоянен политически обмен, културен обмен и социален обмен и сътрудничество по тези въпроси, като същевременно отдели някои икономически аспекти или поне не се стреми към по-нататъшна глобализация.

Геополитиката би била много различна, ако се преследва програма за дерастеж, но тя би могла да засили способността на Европейския съюз да действа в някои области. Например една от слабостите на реакцията на ЕС спрямо Русия е продължаващата зависимост на някои европейски държави от руския газ, което води до нежелание да се налагат санкции или да се предприемат други мерки.

Това, заедно с незаконните и по-открити търговски потоци и финансиране, инвестициите в собственост, както и връзките чрез търговията с оръжие, означава, че Европа буквално финансира войната чрез закупуване на руски газ. Намаленото търсене на енергия в рамките на стратегията за деградация би могло да спомогне за намаляване на зависимостта от вноса на енергия и за засилване на водещата роля в тази област.

Има тесни връзки между концентрацията на изкопаеми горива и автократични режими като Русия и Саудитска Арабия - и списъкът продължава. Европа участва в геополитиката с доста нежелани режими. Вместо да променяме поведението им чрез традиционните геополитически средства като търговски санкции или заплахата от конфликти, бихме могли да намалим тяхната мощ, като спрем вноса на изкопаеми горива, които са основен източник на тяхното богатство. Преминаването към икономика с по-ниски нива на въглеродни емисии ще доведе до изчезване на богатството им, освен ако не диверсифицират икономиките си.

За да се постигне справедлив отказ от изкопаеми горива, ще са необходими многостранни споразумения като предложения Договор за неразпространение на изкопаеми горива.

Така че активното преследване на програма за дерастеж може да повлияе на някои от факторите за конфликти. Не става въпрос само за междудържавните конфликти,

които са само част от геополитическия пъзел; регионалните конфликти са свързани с тероризма и екстремизма в много части на света, в много от които се намират природни ресурси.

Разширяване на добива на суровини в нови райони - изкопаеми горива, минерали и др. - е част от нормалната стратегия за икономически растеж. Но това предизвиква конфликти между правителства, групи от коренното население и други, както става ясно дори от бегъл поглед към Атласа на екологичната справедливост. Това подхранва по-широки форми на тероризъм.

Вижте как ФАРК в Колумбия и Боко Харам в Нигерия са свързани с възможността за извличане на приходи и защита на ренти. Отклоняването от екстрактивисткия модел на развитие може да доведе до намаляване на конфликтите чрез по-малко посегателства върху територии и земи на други народи.

Накратко, единственият спасителен път от настоящата токсична геополитика е да се прекъсне връзката между растежа и насието, която произтича от придобиването на все повече ресурси и работна ръка от отдалечени части на света. Това не може да стане, ако не се справим със същността на растежа и екстрактивизма.

Ако с по-малко държавни ресурси човек е по-малко способен да се намесва в международен план, как би се противопоставил на Путин и други подобни? Каква

би била „зелената“ външна политика за случаите, когато избухне конфликт?

Едно от предизвикателствата, за които писах в книгата си „Глобална зелена политика“, е това на отбраната. Зелените често искат да бъдат интернационалисти и да изразяват солидарност, но ако умишлено отслабват държавата, така че тя да разполага с по-малко ресурси поради дерастежа, това означава, че сте по-малко способни да изпълнявате този вид международни роли.

Но аргументът се обръща и в обратната посока. От вас може да се изисква да се намесите по-малко по света, ако генерирате по-малко проблеми, като например кражба на по-малко ресурси от други икономики и подхранване на по-малко недоволство от страна на бившите колонии и населението, разселено от продължаващия добив от Глобалния север. Трябва да изградим съюзи с други правителства и социални движения, за да увеличим колективния натиск върху безразсъдните държави и корпорации, включително, както беше споменато по-горе, чрез оттегляне на икономическата им подкрепа под формата на бойкоти и други подобни. Става дума за справяне с първопричините за социалното неравенство, неустойчивостта и войната от зелена гледна точка. За зелените те се крият в ориентираната към растеж икономика, която извлича богатство от хората и природата по неустойчив начин. Ако живеем по-устойчиво, няма да има нужда от безмилостен добив на ресурси по света и от използване на сила за осигуряване и защита на тези несправедливи потоци от ресурси от по-бедни към по-богати групи и региони. Това изисква възстановяване на баланса на властовите отношения между държавите и гражданите, капитала и труда, както и между глобалния Север и Юг. Без това никога няма да имаме мирен свят.

Говорите за Европа във връзка с властта. Между интернационализма и локализма се намира Европа. Как може тя да бъде проектирана така, че да подкрепя по-добре и двете?

Европа може да съчетае наднационалния надзор и координацията в общностите и регионите с даването на възможност решенията да се вземат на възможно най-малка локална основа: принципът на субсидиарност. Това означава, че импулсът трябва да бъде да се контролира колкото се може повече на местно ниво и да се стига до национално ниво или до ниво ЕС само когато е необходимо. Това би означавало различни нива на вложени власти да съществуват съвместно, а не модел на управление отгоре надолу.

В Европа има потенциал това да се постигне по-добре чрез органи като Комитета на регионите, които могат да помогнат за координиране на действията, за да се постигне нещо повече от сбора на редица по-малки региони или поднационални единици. Има и възможност за използване на европейските фондове, като например Кохезионния фонд, за издигане на по-бедните региони, насърчаване на социалното приобщаване и инвестиране в зелена инфраструктура. ЕС има също така роля в „подкрепата на местното“, като засилва гласа на по-малките държави спрямо по-глобални участници като институциите на ООН, САЩ, Китай и Русия.

Така че ЕС играе важна посредническа роля. Това не означава, че той е изцяло добронамерен участник. Водещата причина за създаването на ЕС беше преди всичко Общият пазар и намаляването на търговските бариери. Той все още съществува предимно в полза на икономическите интереси и затова е необходимо да се преосмисли неговата представа за развитие и напредък. Винаги ще има скептицизъм по отношение на това доколко ЕС като орган

ще действа за изпълнение на програмата за намаляване на растежа. Подкрепя се една по-конвенционална програма за зелена икономика, като например Европейската зелена сделка, която използва политически лостове и е малко по-интервенционална от тази на САЩ. Но по същество ЕС продължава да защитава интересите на европейските компании, например чрез прокаране на търговски и инвестиционни сделки в чужбина.

Да се оспори това би означавало да се промени съотношението на силите между различните генерални дирекции на ЕС (както и между министерствата в правителствата на отделните държави): от тези, които се занимават с финанси и търговия, към тези, които се занимават с екологични и социални проблеми. Подобно преразпределение на правомощията би изисквало контрол върху корпоративното лобиране като предхождащ етап от утвърждаването на алтернативна визия.

Провеждането на истински път на дерастежа ще изисква преосмисляне на цялостната цел и мандат на ЕС. Почти предхождащ въпрос е: може ли ЕС реално да направи това? Но този дневен ред би могъл да бъде прокаран, ако една или две държави се насочат в по-голяма степен в тази посока, например чрез набирането на повече власт от Зелените в Германия и другаде. Ясно е, че ЕС вече има по-прогресивна визия за зелена икономика, отколкото САЩ, Канада, Китай или Русия, но все още е доста далеч от радикалната визия на дерастежа. Началото на Европа беше свързано първо с мира, а след това със създаването на общ пазар чрез създаването на Европейската икономическа общност, която предшестваше Европейския съюз. Тя трябва да има по-дългосрочна визия, определена около основните предизвикателства на мира и устойчивостта.

Огромни дългове трябва да платят тези, които са се възползвали най-много от колониализма.

Как могат да се променят отношенията на ЕС с държавите от Глобалния юг в условията на деградация? Как можем да преминем отвъд постколониалното наследство на екстракционизма?

Несправедливото придобиване на земя и несправедливото колониално законодателство продължават да се използват в много африкански и азиатски държави за извличане на все повече ресурси. Това продължава да бъде причина за конфликти. Една съзнателна промяна, насочена към ограничаване на компаниите, които се възползват от това, може да бъде част от „солидарната икономика“. Това би позволило да се признае как ресурсите продължават да се експлоатират, за да подхранват потреблението ни в глобалния Север, вместо да подкрепят развитието на глобалния Юг.

Също така трябва да се проведе труден разговор за колониалното минало и репарациите. Огромни дългове трябва да платят тези, които са се възползвали най-много от колониализма, както и петролните компании, които са се възползвали най-много от въглеродните емисии, които биха могли да бъдат пренасочени към тези страни. Но ако се опитаме да намалим размера на държавата и държавните разходи, тогава ще бъде предизвикателство да определим откъде да дойдат средствата за репарации.

Освен това ще се промени характерът на международната помощ за развитие. След Втората световна война световната икономика се разшири значително. Но все още имаме бедност, огромни равнища на недохранване, социално изключване с толкова много нефункциониращи институции и лоши здравни резултати. Очевидно е, че тези пари, това огромно увеличение на богатството, не се разпределят равномерно. Икономиката на „трикъл-даун“ не работи. И все пак в Целите за устойчиво развитие се приема, че справянето с бедността и

Начинът, по който ресурсите се движат по света, понастоящем обслужва по-скоро геополитически нужди, отколкото нужди на развитието.

другите цели все още зависи от това дали икономиката се разширява още повече, което е нелепо и противоречи на повечето доказателства.

Може ли преходът към нисковъглеродна икономика все пак да доведе до увеличаване на търсенето, възпроизвеждайки неоколониалния екстрактивизъм от миналото?

Стремежът към конвенционална зелена икономика би довел до увеличаване на търсенето на някои минерали и ресурси за възобновяема енергия. Икономика, насочена към достатъчност и задоволяване на основните нужди, ще изисква много по-малко от тези ресурси. Така че отговорът на тази главоблъсканица трябва да бъде намаляване на търсенето, така че да се сведе до минимум екстрактивизмът. Там, където се добиват материали - някои от които неизбежно ще бъдат добивани - това трябва да става по възможно най-социално и екологично отговорен начин, чрез подходящи стандарти и регулиране.

Начинът, по който ресурсите се движат по света, понастоящем обслужва по-скоро геополитически нужди, отколкото нужди на развитието. Joan Martinez-Alier и други изследват неравномерния обмен на ресурси между държавите и как това води до несправедливост, както екологична, така и социална, в рамките на обществата и между тях.

Това се свързва с дискусията за елитите замърсители и как да се „свие и раздели“ икономиката в световен мащаб, като се има предвид, че огромната част от производството и потреблението на ресурси не отговаря на нуждите на мнозинството, а по-скоро подхранва неустойчивото потребление на по-богатите групи. Така че има много възможности както за намаляване на производството, така и за намаляване на потреблението чрез ограничаване на

свърхпотреблението и насочване на производството към задоволяване на истински социални и екологични нужди.

Подходът на дерастежа надхвърля заменимостта - подхода „plug and play“ на зеления растеж. Заменяме бензиновите и дизеловите автомобили с множество електрически автомобили. Това е все едно да кажем: „Всичко останало в системата е наред, просто трябва да направим всичко електрическо“. Това вече води до огромен неустойчив бум на добива на ресурси.

Дерастежът би означавал да кажем: „Нуждаем се от по-малко автомобили в света“. Трябва да има промяна в справянето с търсенето. Това е голямо предизвикателство в една ориентирана към растеж капиталистическа икономика. Но това би освободило земя и ресурси в чужбина, които тези страни биха могли да използват за собственото си население, а не за износ в Европа.

Междувременно трябва да подобрим регулацията и да почистим минното дело, тъй като в него се използва огромен брой детски труд и други лоши практики. Търсенето ще продължи, но продуктите трябва да бъдат проектирани така, че да издържат по-дълго време, като на първо място са необходими по-малко нови минерали, и както беше отбелязано по-горе, това трябва да се случи в контекста на големи промени в производството и потреблението. Това включва редактиране на избора на продукти, които се пускат на пазара, ограничаване на планираното остаряване и ограничаване на рекламата, която подхранва ненужното потребление.

И последно, ако и Обединеното кралство, и ЕС изберат пътя на пост-растежа, това може ли да доведе до по-големи възможности за сътрудничество в бъдеще?

Един от основните стимули за Обединеното кралство да се присъедини отново към ЕС са намалените търговски бариери и подобреното икономическо сътрудничество с най-близкия и най-важен икономически блок на Обединеното кралство. Това все още ще бъде важен фактор при сценарий на намаляване на растежа. По-тясното сътрудничество би било полезно и за координиране на регионалните и международните реакции на редица заплахи - бедствия, екологични или здравни проблеми - както и за сътрудничество за развитие. Съществува потенциал Обединеното кралство да има по-силен глас в действията си заедно с ЕС в глобалните форуми, когато най-накрая се примири с края на империята (което очевидно все още не е станало). Тези аргументи биха могли да наклонят везните в полза на възстановяването на връзките с Европа, дори ако основните икономически стимули не са основният двигател.

Питър Нюъл е професор по международни отношения в университета в Съсекс. Работи върху политическата икономия на изменението на климата и прехода към енергетика. Преди това е работил в университетите в Оксфорд, Уоруик и Източна Англия и в неправителствените организации Climate Network Europe и Friends of the Earth. Бил е член на управителния съвет на Грийнпийс Великобритания и на базираната в Брюксел неправителствена организация Carbon Market Watch и е член на консултативния съвет на мозъчния тръст Green House. Сред книгите му са *«Глобализация и околна среда»*, *«Климатичен капитализъм»*, *«Управление на климатичните промени»*, *«Климат за промяна»*, *«Ефективност на политиката на ЕС в областта на околната среда»*, *«Глобална зелена политика»* и *«Смяна на властта»*.

Джонатан Есекс е изследовател в областта на устойчивото развитие в мозъчния тръст Green House (Зелена къща), Англия.

Търговското споразумение между ЕС и Чили:

перспектива за дерастежа

Интервю на
Джонатан Есекс
с
Габриела Кабаня
Алвар

В това интервю се разглеждат последиците от неотдавнашното търговско споразумение между Европейския съюз и Чили. Споразумението беше описано от председателя на Европейската комисия Урсула фон дер Лайен като важен етап от ключово геополитическо значение, който укрепва икономическата сигурност както на ЕС, така и на Чили, чрез вноса на екологичен водород до доставките на литий - суровина от решаващо значение за захранване на екологичния преход в Европа. Но как това споразумение и геополитиката, която е в основата му, могат да бъдат разгледани от гледна точка на Чили и дерастежа?¹

Как Чили и други латиноамерикански държави подкрепят енергийния преход в Европа ?

Външните отношения и дипломацията се определят от геополитическите интереси в областта на лития и енергията, което на места като Чили, Боливия и Аржентина води до значителен натиск за увеличаване на добива на ресурси за износ. Моето изследване на енергийното планиране в Чили разкри как политиката в областта на енергетиката и добива на материали приоритизира нарастване на износа, в подкрепа на енергийния преход в други страни, а не на собствената декарбонизация или енергийните нужди на Чили. Тази енергийна политика се фокусира върху това как да се развие мащабът, необходим

за износ на нови суровини, основно зелен водород и литий, с инвестициите, необходими за превръщането му в жизнеспособна индустрия.

Тази експортно ориентирана енергийна стратегия не обръща особено внимание на вътрешната енергийна бедност или на необходимостта от намаляване на търсенето и потреблението на енергия, като вместо това води до екологични конфликти и пренебрегва концепцията за планетарните граници.

Тази тенденция е отразена в целия регион. Чили първа през 2020 г. създаде национална политика за износ на зелен водород. Подобна позиция се утвърждава в Бразилия и Уругвай. Тези политики се подкрепят

от търговски споразумения, включително за стимулиране на европейската декарбонизация. Например чилийският президент Габриел Борик току-що направи обиколка в Европа, като изложи как Чили може да допринесе за стратегическата автономност на Европа чрез доставката на зелен водород и критични материали като литий за батерии.

Тези споразумения отразяват перспективата на секюритизацията - осигуряване на възобновяема енергия и други ресурси, за да продължи сегашният начин на живот в Европа. Например, някои хора предполагат, че в бъдеще ще имаме точно толкова автомобили, колкото и днес - просто задвижвани от батерии или водород. Но запазването на този мащаб на използване на лични автомобили не би било справедлив преход: то е неустойчиво. Европа трябва да определи границите на количеството, от което се нуждае, за да бъде достатъчна - и не повече! Това би означавало да спрем да се опитваме да съблазняваме държавите да увеличават износа си за Европа, като по този начин увеличават потреблението на тези ресурси в Европа. Вместо това трябва да се съсредоточим върху трансформирането на енергийните системи в световен мащаб, заедно - в този случай както в Чили, така и в Европа.

Защо Чили е избрала тази енергийна политика?

Енергийната политика на Чили беше предложена с обещанието, че ползите от растежа ще се разпространят и ще доведат до зелена индустриална революция в Чили. Алтернативата би била да се даде приоритет на вътрешните енергийни нужди на Чили. Това би означавало първо да се реорганизира производството, а след това да се разработят най-подходящите политики за износ и търговия. В момента обаче се случва точно обратното: Чили се стреми

преди всичко да осигури нов износ, за да получи необходимата ѝ чуждестранна валута, и изглежда, че няма политическа воля да се противопостави на това.

В статията Ви „Само за глобалния Север?“ казвате, че трябва да се откажем от разглеждането на дерастежа като проблем на националните правителства. Трябва да разглеждаме и бедните в Севера и елитите в Юга. Можете ли да развиее това?

Имам реални опасения относно това кой се възползва от този фокус върху лития и зеления водород. За да се проучи това, е необходимо да се увеличат разликите в държавите. В Чили тази политика е от полза най-вече за малките богати елити, които вече са достигнали ниво на потребление на енергия и ресурси, подобно на това в Европа, за техния бизнес и начин на живот. Политиката не подкрепя хората, живеещи в енергийна бедност и нуждаещи се от достъп до по-чиста енергия, които все още са значителна част от населението на Чили. По същия начин използването на батерии или зелен водород в електрическите автомобили не помага на маргинализираните в Европа.

В действителност чилийският износ на литий, мед и водород ще поддържа изключително разточителния и материалоемък и енергоемък начин на живот на по-богатите домакинства в Европа, докато Чили остава зависима от изкопаемите горива и създава нови екологични жертвени зони. И всичко това, без да се решават реалните проблеми на енергийната бедност в страната.

Същите отношения се отразяват и на други места. Например Индия, където много от политиките на страната подкрепят малък елит, който е станал невероятно богат, като отново възпроизвежда динамиката на добив и лишаване от собственост в рамките на

националните граници. Те казват: „Но ние сме бедна страна, трябва да се развиваме“, но инвестициите не решават проблема с бедността.

Как може страна като Чили да се откъсне от този наратив за непрекъснат икономически растеж и как това може да се отрази на геополитиката?

Финансовите ограничения, които формират националните икономически политики, са свързани с настоящите геополитически отношения. Неравностойните финансови структури и стимули водят до зависимостта на развиващите се страни от валутите на развитите страни, включително и до изплащането на несправедливи форми на дълг. Някои държави твърдят, че имат право на достъп до богатството чрез изкопаеми горива, за да стимулират развитието, защото други държави вече са го направили. Например Аржентина се застъпва за разширяване на експлоатацията на мръсни изкопаеми горива, за да изплати дълговете си. Алтернативата би била да се реструктурират икономиките. Това би могло да започне с репарации като начин за заличаване на дълга, както призовава движението „Дълг за климата“.

Това трябва да се съчетае с отказ на богатите държави от властта, за да има по-равнопоставени международни отношения. Геополитиката включва начина, по който правителствените институции действат по фини начини, за да оказват натиск върху държавите. В Чили на нашето правителство беше напомнено, че е необходимо да бъде обвързано с глобализираната търговия, каквато тя съществува днес. Това беше отразено в изричните усилия на новото ляво прогресивно правителство да заяви, че не е толкова радикално, че все още иска да има икономика, отворена за преки чуждестранни инвестиции, и да запази стандартната перспектива за енергийно

планиране на Чили като такава, която подкрепя растежа. Икономическата цел на Чили е хората да живеят по-добре, но удвояването или утрояването на производството на енергия и нейният износ за Европа едва ли ще подобри условията на живот на повечето чилийци.

Промените се потискат с насилие, а прилагането им се осъществява на много нива. Милитаризацията се случва както в рамките на държавите, така и между тях. Тя следва позната формула, при която частната собственост и добивните дейности се защитават от полицията или военните, какъвто е случаят на някои места в Латинска Америка. Пример за това е „извънредното положение“, разположено в южната част на Чили, за което се твърди, че „помага за контролиране на сериозни нарушения на обществения ред“. Правителството използва армията, за да потисне и по този начин ефективно да криминализира борбата на коренното население срещу частните добивни индустрии. Това не е случайност, а част от начина, по който се поддържат структурите на лишаване от собственост. И то се намира наред със стратегиите за собственост и институционалните инструменти, като например начина, по който функционират системите за оценка на околната среда, и начина, по който предлаганите пространства за участие изключват икономическата демокрация. Това се изразява в засилване на неспособността за промяна на курса, например в дерастеж. Вместо това необходимостта от развитие и икономически просперитет се представя като „догонване“ на Запада.

Една по-прагматична цел би могла да бъде да се разгледат различни алтернативи, които включват вдъхновени от дерастежа концепции, като например идеите за ограничения, достатъчност. Те биха могли да бъдат използвани при планирането на енергийния срив. В този контекст е уместно да се отбележи, че имаше стремеж към

Габриела Кабаня Алвеар е трансдисциплинарен учен с първоначално социологическо образование в Чили, който се опира на политическата екология и феминистките теоретични перспективи. Тя изследва как професионалната антропологична практика, включително се фокусира върху енергийното планиране в Чилое (южната част на Чили) в контекста на извънредната ситуация, свързана с климата, за докторантурата си по антропология в Лондонското училище по икономика.

Габриела е част от Центъра за социално-екологичен анализ (*Centro de Análisis Socioambiental*), Чилийската мрежа за базов доход (*Red Chilena de Ingreso Básico*) и Мрежата за базов доход на Земята (*Basic Income Earth Network*) и е активна в движението за деграунд.

промяна на конституцията - първата стъпка към препроектиране на политическите институции на Чили, за да се ограничат доминиращите днес неолиберални структури. През 2022 г. се проведе референдум за нова конституция. Предложената конституция беше подкрепена от концепцията *Buen Vivir* - политическо и философско предложение, формулирано от коренното население. Тя се отнася до спирането на екстрактивизма и може да се разглежда като подход, който до известна степен е в съответствие с дерастежа. Новата конституция съдържа много обещаващи предложения, като например включването на права за природата.

Преди окончателното гласуване фондовите борси се сринаха, тъй като имаше огромни опасения, че тази конституционна промяна ще се отрази на икономическата стабилност. Публичните изявления имаха за цел да се справят с този проблем, като заявиха, че Чили няма да тръгне по пътя на радикалната промяна и че ще се насърчава по-нататъшната експлоатация на ресурсите, включително чрез преки чуждестранни инвестиции. Конституционната промяна не беше приета от избирателите, така че управленските структури останаха непроменени. Това показва колко много политически сили или импулс са необходими, за да се извършат промените, които да доведат до намаляване на растежа, както и геополитиката, която е необходима, за да стане това възможно.

Европа ще намали енергийната си зависимост единствено чрез растеж

Интервю на
Павел Антонов
с
Юлиян Попов

Попов разговаря с Павел Антонов непосредствено след завръщането си от международната конференция „Обединени за справедливост. Обединени за природата“, която се проведе на 20-21 октомври 2023 г. в украинската столица Киев. Основен акцент на срещата беше следвоенният процес по възстановяване на природата в Украйна и Черноморския регион, в който според Попов България ще играе ключова роля. България има значителен принос в процеса по възстановяването на Украйна с ангажимента си към нейната енергийна и продоволствена сигурност, каза Попов в Киев. В украинската столица, министърът подчерта значението на следвоенното екологично възстановяване на Украйна и готовността на България да бъде един от европейските лидери в него. Географската близост, традиционно добрите двустранни отношения и натрупаният опит са предпоставка за участието на България в успешното справяне с екологичната катастрофа, сполетяла черноморската ѝ съседка.

Трябва ли да прегърнем дерастежа, за да съхраним планетата си?

Според мен има два начина за тълкуване на термина “дерастеж”. Първият е много директен и интуитивен – икономиката трябва да спре растежа си и дори трябва да се свие. Това означава най-вече намаляване на производството и потреблението - да живеем в граници, достатъчни за човеш-

ките и обществените нужди. Другата интерпретация, на която самият аз съм привърженик, е, че трябва да променим дефиницията за икономически растеж, като включим в нея и външните ефекти на икономическата дейност, и на тази основа да преизчислим икономическия продукт, или БВП. Така ще получим различна картина на растежа, въз основа на която ще можем да помислим от какво имаме нужда:

от дерастеж или от различен вид растеж, включващ фактори като екологичните услуги, образованието и икономически дейности, които не са вредни за природата.

Една от най-популярните позиции в подкрепа на дерастежа от 1972 година насам, когато Римският клуб дефинира визията си за границите на растежа, е, че традиционният стремеж към ръст на всяка цена има икономически и екологични последици, които водят до конфликти и напрежение и подкопават сигурността в целия свят. Като че ли сега сме много близо до събдяването на прогнозите на Римския клуб. Като експерт, но и като настоящ политик, виждате ли противоречие между краткосрочните и дългосрочните решения, между правилната реакция на войната в Украйна и предотвратяването на порочен кръг, в който конфликтът и природните разрушения ще се разпалят взаимно?

Когато има война, целта обикновено е много ясна – победата. Войната наистина оказва много сериозен натиск върху ресурсите и околната среда. На конференцията в Киев обсъдихме именно този проблем: екологичните щети от войната, как ще бъдат възстановени и как трябва да дефинираме екологичните престъпления в резултат на войната, или ако смея да предложа един неологизъм: „екологичните военни престъпления“.

Това е много интересна тема. По време на война или някаква друга криза имаме неотложни проблеми за разрешаване - трябва да защитим земите и правата си. Много важно е обаче и това, което според мен Украйна прави невероятно добре, а именно изчисляване на стойността на щетите, защото за тях трябва да бъде платено.

Щетите, нанесени по време на конфликта, трябва да бъдат поправени, природата трябва да бъде възстановена и това ще струва много пари. Финансовите и еколо-

гичните последици са големи. Според мен е много важно да имам ясно отчитане на всички тези въздействия, за да можем да вземем информирано решение за компенсирането на щетите. Компенсацията може да бъде направена под формата на репарации от страна на нашественика, в този случай Русия, или да бъде поета от нападнатата страна. Всъщност Украйна прави точно това – тя поправя част от щетите.

Компенсирането може да бъде поето и от международната общност и това също се случва, поне в известна степен, тъй като войната продължава. В бъдеще може да помислим и за начини за неутрализиране на щетите – нещо като изплащане на „заема“, взет от природата.

Изчисляването на финансовите разходи дава конкретни измерения, а това е много важно за теорията за дерастежа, защото така можем да измерим не само произведения продукт, но и нанесените щети. Това е тепърва развиващ се дял от икономиката, силно свързан с оценката на загубите и щетите, например в резултат от изменението на климата или пък от конфликти. Така целият процес по определяне на военните репарации ще бъде преосмислен – репарациите ще бъдат изчислявани, а не просто договаряни или налагани. Това прави нещата много по-измерими.

Мислите ли, че сметката за настоящата война ще бъде някога платена?

Това е много интересен правен въпрос. Очевидно един от начините е да се изиска изплащане на щетите в рамките на мирно споразумение, когато войната приключи. Разбира се, никой не е голям оптимист, че Русия ще каже: „Ние нанесохме щети и сега ще си платим“. Има поне два други набора от инструменти, които могат да бъдат използвани - чрез налагане и под-

държане на търговски и икономически санкции или чрез замразяване и използване на задгранични активи, например от замразени банкови сметки.

Няма ли така да повторим грешките, направени в миналото след опустошителни военни конфликти? Всъщност Втората световна война създаде много интересен прецедент по отношение на възстановяването на победената нация, каквато е била Германия. Резултатът е добър, защото Германия е била демилитаризирана, но е получила и голяма помощ, чрез която се е възстановила и не е поела по пътя на реваншизма и военната експанзия. Русия е много по-голям и по-сложен случай. След края на конфликта ще бъде ли възможно да приложим уроците, научени в онзи следвоенен период, който всъщност доведе до създаването на ЕС?

Да, разбира се, но процесът ще бъде много труден. Не мисля, че някой просто ще връчи сметката с щетите на руското правителство и то ще се съгласи да я плати, или че нещата ще се решат със санкции срещу руската търговия в случай на съпротива. Процесът ще бъде много по-сложен - ще има съдебни дела, дела за военни престъпления, различни преговори, репарации, условия - всички инструменти, които са изготвени както след Втората световна война, така и през последните години в отговор на други конфликти.

Тук идва ролята на екологичното право, както и на международните споразумения за военните престъпления и престъпленията срещу човечеството. Този мащабен процес от съдебни дела ще продължи десетилетия наред. На дневен ред ще излезе и въпросът как да привлечем Русия към международната общност, вместо да ни се налага да гледаме на нея като на вечен противник на демократичния свят.

Надявам се, че ще преосмислим начина, по който определяме и измерваме икономическия растеж.

Ако предположим, че след конфликта Европа приеме пътя на дерастежа, смятате ли, че това ще изисква и промяна на геополитическата позиция на Европейския съюз?

Надявам се, че Европа ще увеличи своите международни и глобални амбиции, защото сега тя просто няма такива. Европа е общност, която е изключително вгълбена в себе си - тя е изградена върху идеята да предотврати вътрешната война, главно между Франция и Германия. Този европейски ген е силно активен и в рамките на много институции пречи на активното ангажиране на Европейския съюз.

Дори и няколко държави и правителства да са силно активни на международната сцена, самият Европейски съюз е много пасивен и вял. Надявам се, че това ще се промени, особено що се отнася до околната среда, климата и Зелената сделка. Това са много по-глобални теми, даващи възможност на Европейския съюз да покаже ангажираност в световен мащаб. Относно дерастежа, отново ще кажа, че този въпрос зависи от дефиницията ни за растеж.

Ако понятието за растеж включва не само добива, производството и потреблението, а всичко, свързано с икономическата дейност, и ако променим начина, по който изчисляваме БВП, то няма причина Европа да навлиза в период на дерастеж. Затова се надявам, че ще преосмислим начина, по който определяме и измерваме икономическия растеж.

Това преосмисляне на икономическия растеж ще помогне ли на ЕС да намали зависимостта си от вноса на енергия и суровини, което би укрепило икономическата му устойчивост и стратегическата му автономия?

Това трябва да е много силна стратегическа цел на Европа, но тук не става дума за дерастеж, а за растеж: ръст на вятърната и слънчевата енергия, на междусистемните връзки, батериите - всичко, което е необходимо за изграждането на нова енергийна система в Европа и намаляването на зависимостта от вноса на материали и чуждите енергийни източници.

Да вземем енергийната ефективност - ако намалим потреблението на енергия, това дерастеж ли е или растеж? Ако искаме усъвършенствани системи за сгради с висока енергийна ефективност, ни трябва предимно интелектуален продукт - разработване на нови алгоритми, нови изолационни материали, нови сензори, които да реагират на движение за включване и изключване на светлината, както и заменяне на газовите котли с термопомпи.

Това ще доведе до спад в използването на изкопаеми горива, но от друга страна представлява растеж. Въпросът е как отчитаме растежа.

Глобалният Юг като че ли е разочарован от тази Европа - вгълбена в себе си и фокусирана върху технологичния напредък, който често е в ущърб на останалия свят и създава условия за миграция и други проблеми. Смятате ли, че отношенията между Европа и глобалния Юг трябва да се променят?

Терминът глобален Юг може да е малко подвеждащ. Къде точно е това? Ако имаме предвид Субсахарска Африка или Индия, трябва да знаем, че това са бързоразвиващи се икономически области с огромен потенциал, включително технологичен. Да вземем Африка - вероятно там са най-добрите условия за производство на зелен водород чрез вятърна и слънчева енергия, а това може да даде тласък на въглеродно неутралните индустрии.

Вече има въглеродно неутрално производство на стомана, стъкло, химикали и т.н. Това са продукти с нарастващо търсене в Европа и във всички страни, където въглеродът ще бъде скъп или вече е скъп.

Тук отново виждаме сблъсъка между растеж и дерастеж - за да намалим въглеродните емисии, някои индустрии трябва да се свият, а други да се разраснат. Как ще отчетем низходящата и възходящата тенденция, е по-скоро въпрос на възприятие и в крайна сметка на политическо решение. Това е въпрос на избор, не на растеж или спад. Трябва да решим какво точно измерваме и как го измерваме.

Глобалният Север обикновено се определя като онази част от света, която има по-силна икономика и по-развита демокрация. Предполага се, че България вече е част от него като страна членка на ЕС. От началото на войната в Украйна България е силно засегната от политическия дебат и икономическите спорове, включително тези за използването на изкопаеми горива. Като министър мислите ли, че България би могла да се справи адекватно със ситуацията?

Предвид тенденциите в българската икономика и българския потенциал по отношение на география, климат и икономика съм настроен много оптимистично. Оптимист съм и за развитието на нисковъглеродната икономика. Без да са длъжни, много компании в България вече намаляват емисиите си. Правят го поради дългосрочните си стратегии, поради желание да избегнат въглеродните квоти в бъдеще или като част от зелен маркетинг, повлияни от доставчиците и клиентите си.

Говоря за наистина големи компании и дори цели икономически зони като „Тракия икономическа зона“, която е най-голямата в България. Тя се определи като въглеродно

неутрална и има ясна цел да не оставя отпечатък върху климата. Около Варна функционира клъстер от големи компании, които работят в много интересна синергия, за да постигнат въглеродна неутралност. България има и много силен соларен инженерен сектор с десетки компании, работещи по целия свят. В много сектори се наблюдава както стремеж към въглеродна неутралност, така и желание тя да се постигне рационално от икономическа гледна точка.

България може да се похвали и с добър енергиен микс - има добри условия за използване на слънчевата енергия и в по-малка, но все пак значителна, степен за използване на вятърната. Има хидроенергия, която е невероятно ценна, защото е диспечерируема енергия и може да реагира на промените в потреблението и производството на електроенергия. България разполага и със значително количество централи за хидро съхранение на енергия. Целият този микс създава много добри възможности.

Правителството ни се опитва да спре реекспорта на руски нефт, а и не сме силно зависими от добива на газ. Едно от големите предизвикателства за енергийния сектор е именно загърбването на природния газ. Изведнъж излиза, че сме в по-добра позиция от Германия, Италия, Великобритания и Холандия - страни, които са силно зависими от газа за отопление и производство на електроенергия. Всички тези фактори ми вдъхват голям оптимизъм.

Юлиан Попов (1959 г.) е министър на околната среда и водите на България. Преди това е бил експерт и съветник по климатични политики и свързаните с климата теми в Европа. Два пъти е попадал в класацията на 40-те най-влиятелни гласове в Европейската енергийна политика. Автор е на две книги, една от които роман, и е съавтор на книгите *„Европейската супермрежа“* и *„Дипломация в областта на енергетиката и климата“*.

Павел Антонов е управляващ редактор на „БлуЛинк“ и съветник на министъра по въпросите на гражданското общество.

Идейният растеж ще направи Европа по-безопасна

Интервю на
Павел Антонов
с
Димитър Събев

На фона на войните по целия свят, включително и в непосредствена близост в Украйна, може ли Европейският съюз (ЕС) да си позволи да обмисля възможността за дерастеж?

Според някои мнения Европа трябва да отговори на настоящите геополитически предизвикателства с ръст, който да надскочи този на противниците ѝ. Да се говори за спечелване на войната с всички необходими средства обаче, е опасно. Европа трябва по-скоро да се придържа към ангажимента си към демокрацията, опазването на околната среда и гражданските права, защото в противен случай ще се превърнем в чудовищата, срещу които се борим. Растежът като начин за борба с чудовищата не е решение. Трябва да има друг изход.

Как можем да преодолеем противоречията между теорията за дерастежа и необходимостта да обезпечим сигурността си?

Пълно равновесие има само в смъртта – или по-скоро в липсата на живот. В живия свят винаги има противоречия. Големият въпрос е как да се справяме с тях. Бих казал,

че растежът е естествен процес. Социално-икономическият растеж обаче е нещо различно от растежа в природата. Една поговорка гласи, че „дърветата не растат до небето“. Растежът си има естествени граници. В животинския свят съществуват механизми, които ограничават разрастването на популациите, за да не се застраши носещата способност на екосистемите. Тези механизми липсват в съвременното човешко общество, включително и в Европа.

Европа трябва сериозно да обмисли идеята за дерастеж. Тази нова парадигма обаче няма да срещне одобрение от САЩ, тъй като Америка е в съвсем различна позиция: гъстотата на населението там е значително по-ниска от тази в Европа – те имат много повече свободно пространство за растеж. В Западна Европа гъстотата на населението и икономическата активност са много високи. По един или друг начин, Европа трябва да започне да живее, без да се разраства.

Ако Европа приеме политиката на дерастеж, ще трябва ли да ограничи и геополитическите си амбиции?

Европа трябва да създаде собствена военна сила, без да нарушава договореностите си

с НАТО, разбира се. Мисля, че тя би могла да впрегне отбранителните си способности по ефективен начин от икономическа и екологична гледна точка. Съвременните отбранителни технологии са много напреднали. Не е нужно засилването на военния капацитет да става чрез по-голям отпечатък върху околната среда. Можем да дигитализираме отбраната си, тъй като имаме технологичните средства за това.

Този въпрос обаче повдига темата за връзката между силата на мисълта и военната и икономическата мощ. Япония, например, има много силна икономика и значителна технологична мощ. Тя обаче вече не расте, отчасти поради огромната гъстота на населението си, и няма собствена военна сила. И все пак влиянието на Япония по света е относително по-голямо от нейния БВП: дзен културата има силно влияние върху съвременната западна култура. Тя носи идеята за хармония с природата и за вътрешно самоусъвършенстване. Именно тези представи, които са част от традиционната японска култура, правят дерастежа очевиден избор там.

Подобно явление виждаме и в Русия, но с отрицателен знак. Геополитическото влияние на Русия е три пъти по-силно от нейната икономика. Отчасти причината е, че руснаците използват силата на пропагандата, разпространявайки идеи за „загиващия Запад“ и „упадъка на демокрацията“. И го правят доста успешно. Поради добре изпианата пропаганда, съчетана с ядрени оръжия, геополитическото присъствие на Русия е много по-мощно в сравнение с икономиката ѝ.

В исторически план Европа винаги е била люлка на хуманистични идеи. През последните векове светът е бил повлиян от тези идеи много повече, отколкото от материалните блага, идващи от Стария континент. Сега Европа трябва отново да се съсредоточи върху този вид мека сила,

По един или друг начин, Европа трябва да започне да живее, без да се разраства.

без обаче да забравя, че трябва да изгради и модерна киберотбрана.

Освен с демокрацията и придържането към ценности като човешкото достойнство, човешките права и свободата, Европа е привлекателна и поради високия си жизнен стандарт и пазарното разнообразие. Кое според вас е по-важно?

Мисля, че ценим повече демокрацията – поне в някои среди, разбира се. Други хора обаче, особено в по-бедните страни, отдават повече значение на покупателната способност, качеството на живот или социалната сигурност. Някои завиждат на Европа за това, а други искат да я унищожат.

Най-ценното, което Европа е създала през последните векове, е може би идеята за човешкото достойнство. Не бива да прекаляваме с идеализма и трябва да защитаваме тази ценност по организиран начин. Да си наивен, означава в крайна сметка да загубиш войната за ценностите и демокрацията.

Ще отговоря индиректно на този труден въпрос. През последния месец посетих три части на света – една в сърцето на Европа и две в развиващи се икономики. Присъствах на три научни срещи с изследователи от цял свят и забелязах, че европейското събитие постигна значително по-ограничена научна дълбочина в сравнение с другите две срещи.

Трябва да признаем, че Европа може би е станала твърде самодоволна и егоцентрична, докато в развиващите се икономики хората изпитват желание да докажат достойнствата, напредъка и потенциала на своята страна. Самодоволството на Европа е наистина опасно.

Потреблението прави хората слаби, когато се превърне в крайна цел, в цел на живота.

Едно, две, три поколения, живеещи при прекомерна задоволност, губят своя устрем. Те приемат всичко за даденост – могат да имат и образование, и нова кола и не им се налага да избират. Когато трябва да избират, ставаш по-здравомислещ, по-рационален човек. Така потреблението, с което Европа се гордее, всъщност ѝ е изиграло много лоша шега.

Според традиционните икономически учебници потреблението може и трябва да бъде цел в живота на съвременните хора. Ние обаче сме „хомо сапиенс“ – „разумни хора“. Потреблението трябва да бъде средство за нещо по-голямо, по-значимо, а съвременната икономическа теория казва: „Добре, имаме високо потребление, постигнахме икономическата си цел. Работата е свършена.“

В същото време обаче емблематични умове в икономическата наука, като Адам Смит, Карл Маркс, Джон Стюарт Мил, Алфред Маршал и Джон Мейнард Кейнс, въпреки всичките си различия, имат нещо общо. Всички те размишляват какво ще се случи с обществото, когато достигне точно тази точка, точката на богатството. Богатото общество трябва да се стреми към неикономически, по-високи цели.

В момента, в който нямаме нужда от допълнително потребление – когато пределната полезност е близо до нула, съвременната икономика спира. Това за мен е напълно необяснимо. От системна гледна точка, именно от този момент нататък икономиката би трябвало да се задейства, а не да спре.

Мислите ли, че съвременното общество в глобалния Север се фокусира твърде много върху генерирането на печалба?

Ние, хората, сме странни същества - все трябва да се доказваме. В икономическата

и социалната система, в която живеем, печалбата и материалните придобивки са доказателство, че сме успели. Тези ценности доминират в ежедневието ни. Въпреки това, дори в условията на дерастеж бихме могли да намерим начин да докажем стойността си, например чрез обществения ни принос.

Може да помислим и за социални награди, подобни на тези в Древен Рим. Обществото тогава е било много развито и всички хора, постигнали материално благополучие, са използвали парите си, за да спечелят уважението на съгражданите си. Именно това е правилната посока - да помислим за система от обществени похвали или социални награди, които да заменят стремежа към уважение чрез трупане на материално богатство.

Някои хора смятат, че за преминаване към зелена икономика са необходими само технологични подобрения без промяна в поведението ни – че без проблем може да запазим този стремеж към печалба, трупане на материални придобивки и високо потребление. Според тях зелената икономика се изразява единствено в промяна на някои технологични елементи от производствената ни система, като например замяната на ископаеми горива с възобновяема енергия. Според мен това са нереалистични очаквания.

Уповаването на технологичните решения е много характерно за рационално мислещите хора, какъвто е настоящият министър на околната среда и водите на България Юлиан Попов. Ако обаче искаме да имаме устойчиво и продължително съществуване на Земята, трябва да променим не просто технологията, но и ценностите си – това, което ни мотивира и ни подтиква към действие.

Това са двете големи школи на мисълта в зелената икономика и аз се придържам

към втората. Първото направление предлага само частични решения, които не са устойчиви.

Предвид важността на технологиите в области като отбраната и енергийната сигурност трябва ли привържениците на дерастежа да преразгледат предпочитанията си към нискотехнологичните решения?

В много случаи високотехнологичните решения биха намалили материалния отпечатък. Има обаче и други случаи, особено в развиващите се икономики, където трябва да се поддържат не толкова усъвършенствани системи от грижа към трудовата заетост. В противен случай ще се стигне до изселване на огромни потоци от хора, които ще се превърнат в мигранти. Технологията трябва да служи на нуждите на човечеството, а не обратното.

Как ЕС трябва да се ангажира с авторитарни сили като Китай?

Китай е непроницаема страна: нейните мотиви остават скрити за Запада. Доколкото ми е известно през 2008 година, когато въведоха мащабни мерки за справяне с финансовата криза, китайските власти са обявили, че ще се стремят към различен вид растеж - основан повече на вътрешното потребление и вътрешното развитие. От друга страна, те имат дългосрочна стратегия за износ на растеж.

Китай изнася растеж към Африка и Южна Америка, опитвайки се да вземе преднина пред Запада в това отношение. Има голяма разлика между оценката, основана на числа, което е характерно за финансово ориентирания Запад, или иначе казано глобалния Север, и целите, които не се ограничават до числата, а се изразяват във влияние, както е в глобалния Юг.

Причислявам Русия към глобалния Юг, въпреки че тя е най-северната страна в света. Авторитарни страни като Китай, Русия и някои богати арабски страни в Близкия изток са готови да дадат много пари, само и само да придобият нови стратегически позиции.

Тяхната стратегия за растеж не е напълно призната от западните изследователи. Това, което има значение за западниците, са финансовите стойности, докато китайците не преследват числата на всяка цена, а по-скоро ги използват като индикатор за това дали политиката им е правилна, или грешна. На Запад правим огромна грешка, изграждайки политиката си върху растежа на БВП. Той трябва да бъде не самоцел, а показател за напредъка ни към поставените цели.

Смятате ли, че отношенията между Европа и глобалния Юг биха могли да спечелят, ако Европа намали зависимостта си от вноса на горива и ресурси, което създава недоволство и се окачествява като нов колониализъм?

Стратегията „Крепост Европа“ е наистина опасна, защото крепостта не само спира тези, които искат да влязат, но и създава предпоставки за недостиг на храна, ресурси и материали за населението в тази крепост.

Европа има високопродуктивно селско стопанство и изобилие от ресурси, така че можем да си бъдем самодостатъчни, но това не е решението на глобалните проблеми, а ако проблемите на глобалния Юг не бъдат разрешени, Европа никога няма да се почувства наистина в безопасност.

Европа трябва да бъде по-отворена към глобалния Юг, за да може той да се развива, а в някои отношения - и да расте. Несправедливо е да твърдим, че светът трябва да навлезе в период на дерастеж

и да забраняваме растежа повсеместно, докато в същото време огромни части от този свят изостават в икономически и инфраструктурен план. Аз съм радетел за много по-интензивно международно сътрудничество по отношение на икономиката, политиката и околната среда. Не бива да сме наивни, но и реализмът не е синоним на егоизъм и жестокост.

Димитър Събев (1976) е главен асистент в Института за икономически изследвания на Българската академия на науките. Като екологичен икономист и журналист той изследва и изучава социалните и екологичните въздействия на минното дело, паричната оценка на екосистемните услуги, проблемите на фискалната справедливост на чуждестранните инвестиции и количествените индекси за регионално устойчиво развитие. Той определя изследователския си интерес като „екохомика“: взаимодействието между икономика, природа и култура. Събев е автор на *„Унизената земя“* (2010) и *„Маркетинг, потребление и икономически растеж“* (2021), както и на много други книги и статии.

Трябва да укрепим културата на мира

Интервю на
Павел Антонов
с
Филка Секулова

Какви са възможните препятствия и ползи от дерастежа за способността на Европейския съюз да постигне геополитическите си цели?

Докато продължаваме да измерваме нашите цели, способности и капацитет единствено чрез мерки като икономическо богатството и военния капацитет, с който защитаваме притежанията си, няма да се доближим и на йота до екологичната стабилност и мира. Като за начало, голяма част от икономическите придобивки на Европа са получени чрез колонизационни и постколонизационни политики, както и чрез международните финансови институции и техните несправедливи политики спрямо глобалния Юг.

Скорешните войни показват, че нарастващият военен капацитет всъщност осигурява идеална почва за разпалване на ожесточени конфликти. В този смисъл и така наречените демократични съюзи като НАТО, и противопоставените им авторитарни режими като Русия са несъвместими с идеята за дерастеж. Привържениците на дерастежа не мислят, че пацифизмът е наивен, а напротив - вярват, че мирните движения като това на Ганди, са постигнали много повече от милитаризирани военни действия.

Сега трябва да укрепим културата на мира. Това може да звучи много наивно, но е единственият възможен подход, ако искаме да сложим край на множеството конфликти, на които сме свидетели. С други думи, привържениците на дерастежа смятат, че непрекъснатите схеми за военизиране и инвестиции в модерни оръжия и нови военни технологии сами по себе си захранват сблъсъците, които наблюдаваме.

Бихме могли да поставим под въпрос и геополитическите цели на ЕС. Те не трябва да бъдат налагани, а демократично обсъждани и изготвяни в много по-демократичен дух.

В момента бихме могли да ги определим като империалистични, особено що се отнася до защитата на позициите ни по отношение на глобалния Юг и поддържането на Европейската продуктивност в енергиен и материален план. Това също може да се преосмисли, защото една от основните цели на движението за дерастеж е да покаже огромния дисбаланс, който съществува по отношение на приноса за климатичните промени от историческа и национална гледна точка.

Ред изследвания ясно показват, че глобалният Север е причина за 75% от превишените емисии на парникови газове. Затова, на първо време, вместо да се фокусираме

върху геополитическа доминация, трябва помислим как можем да намалим този дял.

Как може Европа да постигне целите си за устойчивост, ако е подложена на военна атака от недемократични режими?

Трудно е да се каже. Когато си нападат, разбира се, трябва да се защитиш. Въпросът е каква е основната причина за конфликта. Ако говорим за войната в Украйна, там ситуацията е много сложна. От една страна, един авторитарен режим напада чужда територия по ужасен начин. От друга страна, тези, които са на страната на Украйна, са членове на НАТО. Много политически анализатори от левицата и от движението за дерастеж казват, че войната в Украйна е опосредствана война между авторитарните сили, обединени около Русия и Китай, и старите хегемони като Европа и САЩ. Въпросът „Как ще постигнем дерастеж, ако не сме добре защитени и въоръжени?“ е проводник на същата логика. Трябва да променим тази логика – логиката на милитаризацията. Може да звучи странно и абстрактно, но трябва да помислим как да се отървем от нуждата да защитаваме богатството си и вместо това да обсъдим преразпределянето на това богатство.

Може ли Европа да се откаже от войната?

Най-важното е да се помогне на хората, които са въввлечени във войната, без да имат вина за нея. Трябва да осигурим безопасна среда, обезопасен коридор за всички тези хора. За съжаление, в съвременната война това изглежда невъзможно, тъй като цивилните са превърнати в човешки щит. От женска гледна точка, може би по-важно е децата ни да са живи, а не какво знаме се вее над страната ти. Вероятно за всяка майка по-важен е животът на детето ѝ, отколкото националният флаг.

Трябва ли движението за дерастеж да включи дипломацията, отбраната и технологичното развитие в пакета обществени услуги, за които радетелства?

Според традиционните възгледи улесняването на търговските връзки е един от начините за установяване на мир. Това обаче е нож с две остриета, защото много зависи с какво се търгува и кой печели от тази търговия. Досега единствената стратегия за установяване на мир беше чрез екологично неравностоен търговски обмен, а това не е устойчив път към мира.

От гледна точка на дерастежа виждаме, че технологичното развитие е свързано с много голям и разрастващ се енергиен отпечатък и недемократични практики. По тази причина искаме цялостно преосмисляне на ролята на съвременните технологии в човешкото общество в посока развиване на т.нар. „конвивиални“ технологии, или с други думи – такива почиващи на общото благо, споделени знания, peer-to-peer и устойчивото потребление.

Движението за дерастеж има опасения относно ролята и скоростта на технологичното развитие, начина, по който то ускорява растежа, и факта, че се измъква от демократичния социален контрол. Същото важи за оръжията, и то в още по-голяма степен.

Вместо да инвестираме в нисковъглеродна енергия, което според мен е не само гринуошинг, но и контрапродуктивно, трябва да променим отношенията и дипломацията си. Трябва да засилим сътрудничеството и солидарността между страните. Това не може да се случи на основата на страх (от „нашето военно могъщество“) или екологично неравностоен обмен. Самата основа на тези взаимоотношения трябва да се промени, а това ще се случи едва когато ограничим хегемонистичните и импери-

алистическите си цели и станем по-скромни в геополитическите си стремежи.

Ако си представите ЕС „след растежа“, виждате ли го с повече съюзници и кои биха били те?

Трудно ми е да си представя Европа изолирана. Теорията за дерастежа предвижда намаляване на работното време, преразпределение на доходите и богатствата, установяване на основен доход, таван за максималните доходи, между ред други политики. Така, както е устроен светът днес, подобна промяна в Европа ще предизвика верижна реакция в много страни. Пример за това са паричните потоци в условията на либерализирани финансови пазари. Затова мисля, че дерастежът би се случил едновременно в целия глобален Север.

Можем да си представим и противоположния вариант, тъй като дерастежът предполага установяване на контрол върху капиталовите пазари. Така парите няма да изтичат извън Европейския съюз. Това също е възможно, ако Европа успее да установи контрол на финансовите движения.

Мислите ли, че Европа би могла да поведе в стремежите към устойчивост, демокрация и овластяване на жените и така да привлече страни от други региони за свои съюзници?

Именно на това се надяваме и затова организираме конференции в Европейския парламент като конференцията „Отвъд растежа“, която се проведе през май 2023 година. Вече виждаме някои промени в дискурса, макар и те да се въртят около зеления растеж.

Имаме още много работа, защото зеленият растеж не е приемлив вариант за нас. Поддържането на производствения капацитет

**Натискът,
който оказва
глобалният
Север върху
глобалния Юг,
трябва да бъде
ограничен
максимално.**

на настоящото ниво с алтернативни енергийни източници е немислимо поради множеството минни конфликти, изчерпването на важни минерали и засилването на неравенствата в глобален мащаб.

Скорешни проучвания на Мишо¹ и Хикел² показват, че производството на възобновяема енергия за задоволяване на настоящото потребление би било проблематично, защото в сравнение с изкопаемите горива производството на 1 киловат чрез възобновяема енергия изисква 10 пъти повече метали. Засиленият добив на необходимите минерали ще доведе до нов екологичен колапс, а в някои случаи – до изчерпване на залежите. Според Барди³ ако постигнем 10-процентен годишен ръст в добива на литий, което е необходимо за екологичната транзиция, доказаните резерви ще бъдат изчерпани след 50 години. На път сме да намалим наполовина важни минерални запаси в рамките на няколко десетилетия. И това, само за да подменим съществуващия световен автомобилен парк с електрически коли. В този смисъл, идеята за дерастеж изисква напълно да променим представата си за мобилност, в посока на засилените инвестиции в обществения транспорт.

Ако заживеем в период на дерастеж, това ще смекчи ли негодуванието на глобалния Юг относно екстрактивизма?

Това е идеята! Натискът, който оказва глобалният Север върху глобалния Юг, трябва да бъде ограничен максимално и дори да се помисли за обезщетение за нанесените щети. Стремещът за понижено производство на енергия и материали предполага възможно най-много ресурси да останат в страните, където са добити. В същото време, вече иззетите ресурси от времето на евтина приватизация по време на структурните реформи наложени от Световната Банка (като например земя), трябва да бъдат върнати. Така общностите

ще могат да поемат контрол и да вземат демократични решения за съдбата на ресурсите си.

В същото време, южните страни трябва да получат репарации за глобалния екологичен дълг, или така наречения въглероден дълг, който глобалният Север им дължи. Въглеродният дълг на ЕС по отношение на глобалния Юг например е изчислен от ред изследвания.

Поemanето на ЕС по пътя към дерастежа или помощите и инвестициите са по-доброто решение за глобалния Юг?

Най-големият проблем с международната помощ за развитие е, че тя е изключително недемократичен инструмент: до голяма степен изразходването ѝ е обвързано със задължения за структурни реформи, които са в ущърб за автономното и устойчиво развитие на южните страни. И второ, самият факт на отпускане на помощ създава усещане за подчинена и властова позиция.

Този дисбаланс на силите трябва да бъде преобърнат. Помощта създава и ситуация на зависимост, която също трябва да загърбим. Хикел има едно много добро проучване⁴, което показва, че трилиони евро и долари са били „източени“ от глобалния Юг, първо под формата на труд и второ - като ниска цена на добитите материали.

В сравнение с ползите, които хегемоните все още извличат от южните страни, размерът на помощта, която получават е като капка в морето. Трябва да дадем възможност на тези страни да управляват сами своите ресурси и да възстановят своите демокрации.

Това поставя под въпрос ролята на институции като Световната банка, СТО и МВФ, защото влиянието, което международните финансови институции имат върху страните от глобалния Юг, е огромно. През

70-те години на 20 век южните страни са били в състояние да произведат това, от което са се нуждаели, и сами са изграждали индустриите си. Ако и днес беше така, тези страни щяха да са в много по-добро положение.

Преди пристигането на международните финансови институции като МВФ и Световната банка тези страни са се радвали на по-добро икономическо равенство и по-ниски нива на бедност. Наложените им структурни условия, като приватизацията на всички сектори на икономиката, и пазарната либерализация, движена от чуждестранни инвестиции в търсене на бързи и лесни печалби, са лишили много хора от достъп до основни блага.

Една от очевидните последици от дерастежа би била промяна на неустойчивото консуматорско и прахосническо поведение на много европейци. Това обаче няма ли да направи Европа по-малко привлекателна?

Това, което се опитваме да покажем, е как простият начин на живот, на който са се радвали определени общности в южните страни, може да е много по-привлекателен, защото се основа на суверенитета. Трябва да променим начина си на живот. Именно това е големият препъникъмък, защото добре смазаните маркетингови машини и отлично прицелените корпоративни стратегии са успели да изградят у хората определена нагласа за това как трябва да изглежда добрият живот. Ще ни отнеме известно време, за да променим това разбиране, но в крайна сметка ще успеем.

В тази връзка, как бихте описали положението в България и Източна Европа през последните три десетилетия?

В България, Източна Европа и Балканите станахме свидетели как потребителският манталитет проникна в живота ни. Това беше очаквано, защото се случва навсякъде като част от глобализацията. Все пак тук, в източната част на Европа, виждаме как на места храната, производството, задръжността и съпричастността са останали непокътнати.

Тук имаме много повече общностни институции, взаимна подкрепа, добросъседство. В сравнение със Запада източните страни са запазили в много по-голяма степен производството на хранителни елементи, например. Този тип манталитет не е напълно изкоренен. Сега просто трябва да покажем колко уникално е това - да припомним колко ценно е да си свързан с природата, със земята, с общността си. Трябва да оценим, да запазим и укрепим тази нагласа.

Препратки

- 1 https://tupa.gtk.fi/raportti/arkisto/42_2021.pdf
- 2 [https://www.thelancet.com/journals/lanplh/article/PIIS2542-5196\(22\)00044-4/fulltext?email=02b-b28abf3a909dbbf0265379ae7f94c1d35a8d&email=0642742536b324f3cb4514f167ceacf8&emailb=011e-7551240f0abd81fa27f6ca54198d6260eef325bd2dd9fb-432b4edc9b94eb&Environment&trk=organization_guest_main-feed-card_reshare_feed-article-content](https://www.thelancet.com/journals/lanplh/article/PIIS2542-5196(22)00044-4/fulltext?email=02b-b28abf3a909dbbf0265379ae7f94c1d35a8d&email=0642742536b324f3cb4514f167ceacf8&emailb=011e-7551240f0abd81fa27f6ca54198d6260eef325bd2dd9fb-432b4edc9b94eb&Environment&trk=organization_guest_main-feed-card_reshare_feed-article-content)
- 3 <https://energyskeptical.com/2014/peak-lithium/>
- 4 <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S095937802200005X>

Филка Секулова е старши научен сътрудник в изследователския център IN3 към Отворения университет на Каталуния и член на „Лаборатория за градска трансформация и глобална промяна“. Специализира в областта на дерастежа и природата в градска среда.

В работата си съвместява екологичната икономика (по която има докторска, магистърска и бакалавърска степен), психологията (бакалавърска степен) и социалните науки, но поставя фокус върху дерастежа и озеленяването на градовете през перспективата на справедливостта, общностната организация и личното благополучие. Филка Секулова е съосновател на академичния мозъчен тръст „Проучване и дерастеж“ и е асоцииран член на „Барселонската лаборатория за градска екологична справедливост и устойчивост“. През 2000-те години участва в дейности по защита и опазване на природата като част от българското природозащитно сдружение „За Земята“.

Препоръки

Геополитически пътища за Европа отвъд растежа

Ако ЕС премине от стремеж към икономически растеж към справедливо намаляване на екологичния си отпечатък, това би увеличило доверието към него в глобалната борба с кризите, свързани с климата и биологичното разнообразие. Преминаването отвъд неоколониалния екстрактивизъм, освобождаването на природни ресурси за бедните по света може да отвори пътя към по-равностойни партньорства между ЕС и глобалния Юг.

Геополитиката обаче не се свежда само до сътрудничество, но и до справяне с конфликтите. Оставил растежа зад себе си, ЕС ще бъде по-устойчив на конфликти за ресурси, като по този начин ще придобие стратегическа автономност. Но той не би могъл нито да се изолира от жестоките конфликти другаде, нито да пренебрегва собствената си отбрана или да я възлага на други. ЕС носи отговорността, залегнала в договорите му, да поддържа международното върховенство на закона, да защитава правата на човека и да насърчава демокрацията, независимо дали е изправен пред агресивни автокрации или безскрупулни мултинационални корпорации. Светът, в който по-силният има право, никога няма да развие безпрецедентното ниво на сътрудничество, което е необходимо, за да се избегне екологичен срив. Опазването на международния ред, основан на правила, като същевременно се опитваме да го направим по-справедлив и ефективен, е нещо, което ЕС не може да направи сам, но не и другите без ЕС. Пост-растежът само ще засили аргументите в полза на ЕС като глобален фактор, съчетаващ стратегическа автономия за защита на своите ценности и стратегическа взаимозависимост за опазване на живота на Земята.

Икономическата сила е от значение в геополитиката. Делът на ЕС в световния БВП и търговия след растежа вероятно ще намалее още по-бързо, отколкото сега. За да бъде глобален фактор, ЕС ще трябва да мобилизира по-широк набор от инструменти и политики, които да му позволят да работи за човешката и екологичната сигурност както в Европа, така и по света. Един ЕС след растежа ще трябва да бъде по-единен, по-креативен, по-активен и по-надежден.

Това ни води до следните препоръки за ЕС, който пръв навлиза в ерата след растежа:

Тези препоръки са разработени съвместно от партньорите в транснационалния проект „Геополитика на Европа след растежа“ на Европейската фондация „Зелена Европа“. Това са BlueLink (България), Център за зелена политика (Сърбия), Etopia (Белгия), Fondation de Écologie Politique (Франция), Green House Think Tank (Обединено кралство), Transición Verde (ES) и водещият партньор - Wetenschappelijk Bureau GroenLinks (Нидерландия).

Обединяване на силите

1. Да се работи за по-голямо единство във външните действия на ЕС, за да се използват по-ефективно дипломатическите, финансовите и военните ресурси. Това включва премахване на правото на вето във външната политика и политиката на сигурност, говорене с един глас, сливане на дипломатическите служби, създаване на място на ЕС в Съвета за сигурност на ООН и интегриране на въоръжените сили.
2. Съвместно разработване и закупуване на оръжейните системи, без които ЕС не може да се справи, за да защити себе си, своите съюзници и международното право. Това спестява разходи, насърчава оперативната съвместимост на въоръжените сили на държавите членки и намалява търговския натиск за износ на оръжия. С оглед на намаляването на екологичния отпечатък на въоръжените сили, ЕС следва да докладва изцяло за емисиите на парникови газове от военните сили и да въведе изисквания за устойчивост на новото военно оборудване, включително в Европейския фонд за отбрана.
3. Разработване и прилагане на европейски модел за иновации. Публичните инвестиции следва да благоприятстват иновациите, основани на стойност и отворен код, които поддържат значението на Европа като технологичен център, като същевременно улесняват трансфера на технологии към страните от глобалния Юг и преодоляват разликата между половите в областта на иновациите.
4. Увеличаване на фискалното пространство за публични инвестиции в ЕС чрез съвместно емитиране на дълг (еврооблигации).

Приветстване на нови членове

5. За да се укрепи сигурността, геополитическото влияние и легитимността на ЕС, да се работи за присъединяването към ЕС на Украйна, Западните Балкани и други страни. Уверете се, че ЕС е готов за разширяване. Запазването на основните ценности и взаимното доверие изисква по-силен надзор от страна на ЕС върху върховенството на закона, правата на човека и демокрацията, както в страните кандидатки, така и в държавите членки. Освен това страните кандидатки трябва да се приспособят към външната политика и политиката на сигурност на ЕС много преди присъединяването.
6. Оставете вратата отворена за Обединеното кралство. Едно добре обмислено повторно влизане в ЕС не само ще благоприятства сътрудничеството в Европа, но и ще повиши авторитета на ЕС в света.

Партньорство със страните от глобалния Юг

7. Съчетайте стратегическата автономия със солидарността. Европа без икономически растеж би намалила по-лесно прекомерната си зависимост от вноса на енергия и материали, но не бива да пренебрегва различните въздействия, които това оказва върху страните износители, особено в Глобалния юг. Солидарността изисква ЕС да ги подкрепя в създаването на нови източници на доходи и работни места.
8. Уверете се, че ЕС и неговите държави членки изпълняват ангажиментите си по отношение на сътрудничеството за развитие (0,7% от брутният национален доход) и международното финансиране на борбата с изменението на климата, както и че предоставят компенсации за

загубите и щетите, свързани с климата в Глобалния юг. В рамките на сътрудничеството за развитие да дадат приоритет на подобряването на обществените услуги в полза на жените и други групи в неравностойно положение. Равенството между половете е благоприятно за мира и развитието

9. Настърчавайте създаването на добавена стойност в страните, в които се добиват метали. Дори и Европа след растежа ще трябва да внася метали за своя енергиен преход. Тя следва не само да отблъсне многобройните злоупотреби в минния сектор, включително чрез изискване за надлежна проверка на устойчивостта от страна на дружествата по веригата на стойността, но и да подпомогне минните държави в добавянето на стойност към техните метални руди чрез преработка и производство. За целта са необходими съвместни инвестиции и трансфер на технологии.
10. Да поемат водеща роля в заличаването на дългове, така че свръхзадължените правителства в глобалния Юг да могат да инвестират в подобряване на обществените услуги. Добивът и износет на природни ресурси вече не трябва да се ръководят от задължения за изплащане на дългове, а да са резултат единствено от демократично вземане на решения, в което участват засегнатите общности.
11. Да се извинят за робството и колониализма. ЕС трябва да окаже натиск върху всички засегнати държави членки да поднесат официални извинения за робството и колониализма и да започнат преговори за програми за обезщетение.
12. Настърчаване на по-голям баланс в световните институции. ЕС следва да се

обедини с демократичните правителства от глобалния юг, за да разработи предложения за по-добро представителство на глобалния юг в Съвета за сигурност на ООН, Международния валутен фонд и Световната банка.

Да направим света по-безопасен

13. Уверете се, че ЕС и неговите държави членки изпълняват ангажиментите си по отношение на сътрудничеството за развитие (0,7 % от брутният национален доход) и международното финансиране на борбата с изменението на климата, както и че предоставят компенсации за загубите и щетите, свързани с климата в Глобалния юг. В рамките на сътрудничеството за развитие да дадат приоритет на подобряването на обществените услуги в полза на жените и други групи в неравностойно положение. Равенството между половете е благоприятно за мира и развитието
14. Стремеж към съживяване на преговорите за контрол на въоръженията. Никой не печели от глобална надпревара във въоръжаването, а ЕС след края на растежа - най-малко. Що се отнася до контрола на ядрените оръжия, трябва да се положат усилия за възстановяване на ангажираността на Русия и за включване на Китай. ЕС и НАТО трябва да бъдат прозрачни по отношение на настоящия си и планиран военен капацитет като първа стъпка към изграждането на необходимото доверие за споразумения за контрол на въоръженията.
15. Бъдете предпазливи по отношение на износа на оръжие. Критериите за износ на оръжия следва да бъдат определени в регламент на ЕС, който Европейската комисия да може да прилага. Той

трябва да изключва доставките на оръжие за автократични режими и изрично да предвижда снабдяването на демократичните правителства с оръжията, от които се нуждаят, за да се защитават от агресия.

16. Застанете в защита на правата на човека и демокрацията. Подкрепяйте защитниците на правата на човека, активистите за демокрация, защитниците на околната среда, жените и половете и независимите медии по света. Потърсете отговорност от корпорациите за злоупотребите в техните вериги за създаване на стойност. Отворете законни пътища за бежанците, вместо да изграждате крепост Европа. Само с последователни политики ЕС може убедително да предаде посланието, че правата на човека и демокрацията имат универсална стойност и са ключови елементи на човешката и екологичната сигурност.

17. Насърчаване на международен диалог за след растеж - във вече индустриализираните страни - като път за предотвратяване на екологичния срив, подобряване на социалните резултати и постигане на екологична справедливост. ЕС следва да даде пример, като докаже, че е възможно да се увеличи благосъстоянието без да се увеличава БВП.

Геополитика след растежа в Европа

Едва ли ще успеем да обезвредим климатичната бомба или други екологични заплахи, докато икономиката продължава да расте. Какво обаче би означавал краят на икономическия растеж за геополитиката? Ако Европейският съюз тръгне пръв по пътя на дерастежа, ще може ли да остане глобален фактор? Ще може ли да защитава себе си, съюзниците си, демокрацията, човешките права и международното върховенство на закона във време, в което агресивни авторитарни страни нахлуват или заплашват своите демократични съседи? Този доклад разглежда неудобните въпроси, които малцина се осмелиха да зададат.

Contact us:

Green European Foundation
Rue du Fossé - 1536 Luxembourg
Brussels Office: Mundo Madou
Avenue des Arts 7-8
1210 Brussels, Belgium

+32 2 329 00 50
info@gef.eu

Connect with us:

Visit our website to find out more about us

